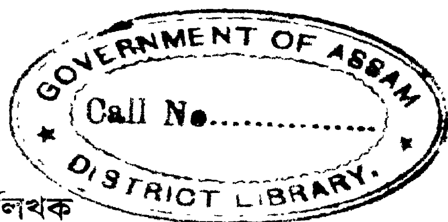
জীৱনী-মালা

লিখক

শ্ৰীসতীশ কাকতী, বি-এ

গুৱাহাটী ।

চেপ্তেম্বৰ

১৯৪০ চন

দাম ।৵০ অনা মাত্ৰ ।

গুৱাহাটী
জয়ন্তী আৰ্ট প্ৰেছৰ হৈ
শ্ৰীখগেন্দ্ৰনাথ দত্তভূঞাৰ দ্বাৰা
মুদ্ৰিত আৰু প্ৰকাশিত

পাতনি

"জোনাকী-যুগ"ৰ অসমৰ কৃতী-সন্তান কেইগৰাকীমানৰ চমু জীৱনী সংগ্ৰহ কৰি ইয়াতে ৰাইজৰ আগত আগবঢ়োৱা হ'ল। এই কৃতি সন্তানসকল অগা-পিছাকৈ প্ৰায় কুৰি বছৰৰ ভিতৰতে অসম আইক এৰি সিপুৰীলৈ গ'ল। তেখেতসকলে অসমক বহু দিছে; ৰাজনীতি, সমাজনীতি, সাহিত্য, ইতিহাস প্ৰভৃতি সকলো বিষয়তে তেখেতসকলৰ দান অদ্বিতীয়। কিন্তু আমি ৰাইজে তেখেতসকলৰ স্মৃতি-সৌধ তৈয়াৰ কৰি কৃতজ্ঞ হব পৰা নাই। আশা কৰোঁ, অসমীয়া ৰাইজে এই কথা সুঁৱৰি কৰ্ত্তব্য হাতত লব।

"জীৱনী-মালা"ৰ জৰিয়তে আমি অসম আইৰ এই সন্তান-সকলৰ প্ৰতি ভক্তি-পুষ্পাঞ্জলি দি তেখেতসকলৰ আত্মাৰ সদ্গতিৰ কাৰণে ভগৱানৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা জনালোঁ। লগতে তেখেত-সকলৰ কৰ্ম্মময় জীৱনৰ আদৰ্শই নতুন অসমক প্ৰেৰণা দিব বুলি বিশ্বাস কৰিলোঁ।

পৰিশেষত, এই পুথি সঙ্কলন কৰোঁতে সাহায্য কৰা বাবে অধ্যাপিকা শ্ৰীযুতা উষালতা ভট্টাচাৰ্য্য, এম-এ, বি-টি, সাংবাদিক বন্ধু শ্ৰীযুত যোগেন্দ্ৰনাথ বৰকাকতী, অসমৰ আলোচনী আৰু আন কেইজনমান গ্ৰন্থকাৰৰ ওচৰত আমি কৃতজ্ঞ। শ্ৰীযুত নন্দমোহন কাকতী আৰু শ্ৰীমান হৰিপদ তালুকদাৰ বি-এচ্-চি বোপাইও আমাক এই কামত যথেষ্ট সহায় কৰিছে।

গুৱাহাটী
১।৯।৪৭ } —লিখক

উছর্গা

স্বৰ্গীয়া

মাতৃ-দেবীৰ

শ্ৰীচৰণত

সন্তানৰ

ভক্তিৰ শৰাই ।

—সতীশ

সূচী-পত্ৰ

কৰ্মবীৰ নবীনচন্দ্ৰ

"ডেকা গাভৰুৰ দল
বীৰ-বীৰাঙ্গনা দল,
নতুন তেজেৰে ৰাঙলী ৰূপহী
কৰহি ধৰণী তল।
খোজৰ ভৰত কঁপক ধৰণী
তৰুণ চকুত জ্বলক অগনি,
শত সহস্ৰ মৃত্যু নেওচি
ব'ল আগুৱাই ব'ল।"
—নবীনচন্দ্ৰ।

উত্তৰ গুৱাহাটীৰ জনাজাত বৰদলৈ পৰিয়ালত নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈদেৱে ১৭৯৭ শকৰ কাতি মাহৰ ১৩ তাৰিখে জন্ম গ্ৰহণ কৰে। দেউতাকৰ নাম স্বৰ্গীয় মাধৱচন্দ্ৰ বৰদলৈ আৰু মাকৰ নাম স্বৰ্গীয়া সোমেশ্বৰী দেৱী আছিল। নবীনচন্দ্ৰ দেউতাকৰ অতি মৰমৰ সন্তান আছিল। তেওঁৰ তিনিজন ভায়েক ককায়েক এতিয়াও জীৱিত; তাৰে দুজনে চৰকাৰী

কাম কৰে। দেউতাকে চৰকাৰৰ উচ্চ বিষয়া হাকিম্ আছিল। সেই কাৰণে নবীনচন্দ্ৰই লৰাকালৰেপৰা সুখ-সম্পদৰ মাজেদিয়েই ডাঙৰ দীঘল হৈছিল।

লৰা কালৰেপৰা নবীনচন্দ্ৰৰ মেধা আৰু অধ্যৱসায়ৰ চিন দেখা গৈছিল। যথা সময়ত শিক্ষা আৰম্ভ কৰি ১৮৯২ চনত তেওঁ তেজপুৰ উচ্চ ইংৰাজী স্কুলৰপৰা সুখ্যাতিৰে এণ্ট্ৰেঞ্চ পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হয়। তেতিয়াৰ দিনত অসমত উচ্চ শিক্ষাৰ কাৰণে কোনো ব্যৱস্থা নাছিল। কটন কলেজ তেতিয়াও স্থাপিত হোৱা নাই। সেই কাৰণে নবীনচন্দ্ৰ কলিকতালৈ গৈ চেণ্ট জেভিয়াৰ্চ কলেজত ভৰ্তি হয়। তাত দুবছৰ পঢ়ি এফ-এ পাচ কৰি, কলিকতাৰ প্ৰেচিডেন্সী কলেজৰ বি-এ শ্ৰেণীত ভৰ্তি হয়। ১৮৯৬ চনত তেওঁ বি-এ পাচ কৰে। ইয়াৰ পিচত এম-এ আৰু ল পঢ়ে। কিন্তু কিছুদিন এম-এ পঢ়ি তাক এৰিব লগা হয়। ল পৰীক্ষা যথা সময়ত পাছ কৰি ১৮৯৯ চনত গুৱাহাটীলৈ প্ৰত্যাৱৰ্তন কৰি কৰ্ম-জীৱন আৰম্ভ কৰে।

কলিকতাত থকা কালছোৱাত নবীনচন্দ্ৰই যাইকৈ ৰাজনীতি আৰু সাহিত্য-চৰ্চা কৰিছিল। কলেজৰ পাঠ্য-পুথি কেইখন পঢ়ি জ্ঞানৰ বিকাশ হয় বুলি তেওঁ নাভাবিছিল। অসমৰ পুৰণি আলোচনী "জোনাকী" আৰু "বিজুলী" সেই সময়ত কলিকতাৰ পৰা প্ৰকাশিত হৈছিল। এই আলোচনীবোৰত তেওঁ প্ৰবন্ধ লিখি নিজৰ সাহিত্য-প্ৰতিভাৰ পৰিচয় দিছিল। অসমৰ স্থকীয়া সমস্যা আৰু অভাৱবোৰৰ প্ৰতিও তেওঁৰ লক্ষ্য তেতিয়াৰপৰাই

আছিল। কলিকতাত উচ্চ শিক্ষা লাভৰ কাৰণে থকা অসমীয়া প্ৰবাসীসকলৰ ভিতৰত সেই সময়ত এটা বাক-বিতণ্ডা হয়। বিষয়টো আছিল অসমত সুকীয়া কলেজ স্থাপন বনাম কলিকতাত থকা অসমীয়া ছাত্ৰসকলৰ থকামেলাৰ সুবিধাৰ্থে এটা স্থায়ী নিবাস নিৰ্মাণৰ কথা। এদলে অসমত কলেজ পাতিবৰ কাৰণে মত প্ৰকাশ কৰে; কিন্তু আনদলে নিবাস স্থাপনৰ কাৰণে প্ৰচেষ্টা চলায়। কিন্তু নবীনচন্দ্ৰই অৱস্থাৰ গুৰুত্ব বুজি আৰু উচ্চ-শিক্ষাৰ সুচলৰ কাৰণে স্বৰ্গীয় মাণিক চন্দ্ৰ বৰুৱা প্ৰভৃতিৰ লগত লগ লাগি গুৱাহাটীত এটা কলেজ পাতিবৰ কাৰণে প্ৰাণপণে চেষ্টা কৰে। আৰু তেওঁলোকৰ আপ্ৰাণ চেষ্টাৰ ফলতেই গুৱাহাটীত ১৯০১ চনত কটনকলেজ স্থাপিত হয়।

আইন পৰীক্ষা পাছ কৰি নবীনচন্দ্ৰ ঘৰলৈ আহিল; কিন্তু কি কৰো কি নকৰো এইবোৰ ভাবি নেথাকি নিজ চহৰত ওকালতি আৰম্ভ কৰে। তেতিয়া উকিলৰ সংখ্যা আজিকালিৰ দৰে সৰহ নাছিল; আৰু যি কেইজন আছিল তেওঁলোকৰ বেচিভাগেই বঙালী আছিল। তেওঁলোকে ধনো ঘটিছিল প্ৰচুৰ। তথাপি উদ্যোগী ডেকা উকিল নবীনচন্দ্ৰই ১৯০৮ চনলৈ গুৱাহাটীতেই ওকালতি কৰি যথেষ্ট ধন ঘটে। ইতিমধ্যে উচ্চাভিলাষী বৰদলৈয়ে কলিকতাত হাইকোৰ্টত ওকালতি কৰিবৰ অভিপ্ৰায়ে এড্‌ভোকেট হয়। ইয়াৰ পিচত তেওঁ কলিকতালৈ গৈ ওকালতি ব্যৱসায় আৰম্ভ কৰে। নিজৰ অধ্যৱসায় আৰু

তীক্ষ্ণ বুদ্ধিৰ বলত বৰদলৈয়ে তাতো যথেষ্ঠ কৃতিত্ব লাভ কৰে। কলিকতাত সেই সময়তে বঙ্গনেতা ৺বিপিনচন্দ্ৰ পাল, দেশবন্ধু ৺চিত্তৰঞ্জন দাস প্ৰভৃতি বিশিষ্ট লোকসকলৰ লগত ভাৰতৰ অৱস্থাৰ আলোচনা কৰি ৰাজনীতিৰ প্ৰতি এটা প্ৰগাঢ় অনুৰাগ জন্মায়। ১৯১৮ চনলৈকে তেওঁ কলিকতাত থাকে তাৰ পিচত মাতৃ-বিয়োগৰ লগে লগে গুৱাহাটীলৈ পুনৰ প্ৰত্যাবৰ্তন কৰে।

কৰ্মই মানুহৰ জীৱন। নবীনচন্দ্ৰই এই মন্ত্ৰকে জীৱনৰ সাৰ কৰি লৈছিল। সেই কাৰণে লোকে তেওঁক কৰ্মযোগী নবীন বা কৰ্মবীৰ নবীন বৰদলৈ বুলিছিল। অসমলৈ আহি তেওঁ কি উপায়ে দেশসেৱা কৰিব পাৰি আৰু জনসাধাৰণৰ ভিতৰত, বিশেষকৈ মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ মাজত দেশাত্মবোধ জগাব পাৰি তাৰ কাৰণে চিন্তা কৰিবলৈ ধৰিলে। সেই সময়ত অসমত কংগ্ৰেছী আন্দোলন কি, তাক কোনেও নাজানিছিল বুলিও কব পাৰি। কুৰি শতিকাৰ প্ৰাৰম্ভণতে উদ্যোগী পুৰুষ কেইজনমানৰ যত্নত "অসম এচোচিয়েন" স্থাপিত হয়। এই এচোচিয়েনখন অসমৰ প্ৰথম ৰাজনৈতিক অনুষ্ঠান। বৰদলে দেৱে কলিকতাত থকা কালত ৰাজনীতি কি বা দেশৰ গতি কোন ফালে সেইবোৰৰ ভু ভালদৰে পাইছিল। কাজেই ১৯১৪ চনতেই এই এচোচিয়েচনৰ সভাপতিৰ পদ গ্ৰহণ কৰে। তাৰ পিচত ১৯২০ চনলৈকে প্ৰায় ছবছৰ এই অনুষ্ঠানৰ জৰীয়তে দেহেকেহে লাগি দেশ সেৱা কৰে। ১৯২১ চনত যেতিয়া মহাত্মা গান্ধীৰ নেতৃত্বত দেশ জুৰি অসহযোগ আন্দোলন লাগে,

তেতিয়া তেওঁ ৰং মনে .তাত যোগ দিয়ে আৰু তেতিয়াৰেপৰা মৃত্যুৰ সময়লৈকে কংগ্ৰেছত থাকি দেশ সেৱা কৰে ।

কৰ্মবীৰ নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈ

অসম এচোচিয়েচন'ৰ প্ৰধান কৰ্মী হিচাবে অসমৰ কাৰণে তেওঁ যি কৰিলে সেইটোও তেওঁৰ সাহস আৰু কৰ্মপটুতাৰ চিনাকি । ১৯১৯ চনত বিলাতৰ পাৰ্লেমেণ্ট মহাসভাত ভাৰতৰ শাসন সংস্কাৰৰ কাৰণে মণ্টেগু-চেমৰ্চফৰ্ড ৰিফৰ্ম আলোচনা

হয়। কিন্তু এই শাসনতন্ত্ৰৰপৰা অসমক বাদ দিবলৈ সিদ্ধান্ত হয়। এই খবৰ পাই অসম এচোচিয়েচনে এটা প্ৰতিনিধি দল পঠাবলৈ স্থিৰ কৰে। এই উদ্দেশ্যে ৺নবীনচন্দ্ৰ প্ৰমুখ্যে অসমৰপৰা এটা প্ৰতিনিধি দল ১৯১৯ চনত বিলাতলৈ ৰাওনা হয়। কোৱা বাহুল্য যে বিলাতৰ চৰকাৰী মহলে অসমৰ কাৰণে পুনৰ্বিবেচনা কৰিবলৈ অনিচ্ছা প্ৰকাশ কৰে। পিচত যেনিবা কৰ্মনিপুণ বৰদলৈ দেৱৰ যত্নত তেওঁলোকে অসমৰ বিষয়ে আকৌ বিশেষ আলোচনা কৰিবলৈ সন্মত হয়। আৰু তেওঁলোকৰ যত্নতেই অসমক মণ্টেগু-চেমচফৰ্ড ৰিফৰ্মৰ তলতীয়া কৰা হয়; নহলে অসম ৰাজনৈতিক হিচাবে বহিৰ্ভূত অঞ্চল বুলি জনাজাত হলহেঁতেন। কাজেই অসম এচোচিয়েচনৰ যি উদ্দেশ্য আছিল—অৰ্থাৎ অসমৰ ৰাজনৈতিক ক্ৰমোন্নতি সাধন কৰা—সেই উদ্দেশ্য এচোচিয়েচনৰ অন্যতম নেতা নবীনচন্দ্ৰৰ চেষ্টাত ফলৱতী হল। তাৰ পিচত বৰদলৈ দেৱে সৰ্ব-ভাৰতীয় ৰাজনীতিত যোগ দিয়ে।

১৯২০ চনৰপৰা মহাত্মা গান্ধীৰ নেতৃত্বত ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক আন্দোলনে এটা নতুন আকাৰ ধাৰণ কৰে। ১৯২১ চনত মহাত্মা গান্ধীয়ে প্ৰথমতে অসমত পদাৰ্পণ কৰে। সেই সময়ত অসমত দুগৰাকী বিশিষ্ট নেতা—দেশভক্ত ৺তৰুণৰাম ফুকন আৰু কৰ্মবীৰ ৺নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈ। জনসাধাৰণে 'ফুকন-বৰদলৈ' বুলি জানিছিল। এই দুগৰাকী জননেতাৰ ভিতৰত বৰদলৈ দেৱে ফুকনতকৈ আগেয়ে কংগ্ৰেছত যোগ দিয়ে। ফুকন

দেৱে যে ৰাজনীতিত যোগ দিছিল, তাৰ কাৰণে বৰদলৈহে দায়ী: কিয়নো ফুকনে প্ৰথমতে ৰাজনীতিত সোমাবলৈ ইচ্ছা কৰা নাছিল। এই কথা ফুকনে প্ৰকাশ্যে স্বীকাৰ কৰিছিল। নবীনচন্দ্ৰই যেতিয়া দেশৰ, বিশেষকৈ অসমৰ অৱস্থা ফুকনক বুজাই দিলে, তেতিয়া ফুকনে আৰু পিচ পৰি থাকিব নোৱাৰিলে। ভাই-ককাইৰ দৰে এই দুইজন পুৰুষেই অসমৰ ৰাষ্ট্ৰজগত পৱিত্ৰ কৰে।

মহাত্মা গান্ধী অসমলৈ আহি কংগ্ৰেছৰ দীক্ষা দি গল, সঁচা, কিন্তু সেই দীক্ষা, সেই বাণী গাৱেঁ ভূঁৱে প্ৰচাৰ কৰিছিল নবীনচন্দ্ৰই। গান্ধীজীয়ে অসমৰ বিষয়ে যিবোৰ জানিব খুজিছিল তেওঁ তাৰ সকলো উত্তৰ বিতং বিতং কৈ দি অসমৰ কথা বুজাই কৈছিল। এখেতৰ বিষয়ে গান্ধীজীৰ সহ-যাত্ৰীয়ে এই বুলি মন্তব্য কৰিছিল,—"...বৰদলৈদেৱৰ আঙুলিৰ আগতে অসমৰ সকলো সংবাদ থকা যেন লাগিল। মহাত্মাজীৰ সকলো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ তেওঁ তপ্‌তপ্‌কৈ দিছিল। মোৰ আৰু পুথি পাঁজি খুঁচৰি মহাত্মাই বিচৰা বিবৰণ উলিয়াব লগা নহল। বৰদলৈ ডাঙৰীয়াই অসম সম্বন্ধীয় সকলো জানিবলগীয়া বিষয় আয়ত্ত কৰিছে। তেনে ভাবে আন কোনোৱে আয়ত্ত কৰা দেখা নগৈছিল।"

—শ্ৰীকৃষ্ণ দাস।

১৯২১ চনৰ অসহযোগ আন্দোলনত নবীনচন্দ্ৰই অগাপিচাকৈ তিনিবাৰ ফাটেক খাটে। ১৯২৫ চনত স্বৰাজ্যদলৰ যোগেদি

অসম ব্যৱস্থাপক সভাৰ সদস্য নির্বাচিত হয় । তাতো তেখেতে নিজৰ বাগ্মিতা, চাতুর্য্য আৰু দেশ সেৱাৰ যথেষ্ঠ পৰিচয় দিয়ে । ১৯২৯ চনলৈকে অসম ব্যৱস্থাপক সভাৰ সভ্য আছিল । কিন্তু যেতিয়াই ১৯৩০ চনত মহাত্মা গান্ধীৰ নির্দেশ হল যে কংগ্রেছীলোকে ব্যৱস্থাপক পৰিষদ বর্জন কৰিব লাগে, তেতিয়াই তেওঁ গান্ধীজীৰ নির্দেশ শিৰোধার্য্য কৰি সেই সভাৰপৰা ওলাই আহে । এইখিনিতে এইটোও উল্লেখযোগ্য যে ১৯৩০-৩১ চনৰ যি আইন অমান্য আন্দোলন হৈছিল, তাতো তেখেতৰ সাহায্য কম নাছিল । উজানবজাৰৰ তেখেতৰ নিজ ঘৰৰ ওচৰত যিবোৰ নিজা কুটিৰ আছিল, সেইবোৰ সেচ্ছাসেৱক সকলৰ শিৱিৰ কৰি দিয়ে । ১৯৩৪ চনত কংগ্রেছে ভাৰতীয় ব্যৱস্থাক পৰিষদত সোমাবলৈ সিদ্ধান্ত কৰাত বৰদলৈদেৱ অসমৰ কংগ্রেছী সদস্য হিচাবে বিপুল ভোটাধিকাত নির্বাচিত হয় । তাতো পৰিষদত প্রথম দিনাই বঙ্গদেশৰ নেতা শ্রীযুত শৰৎচন্দ্র বসুক ভাৰত চৰকাৰে বিনাবিচাৰে ৰাজবন্দী হিচাবে আটক কৰি ৰখা প্রতিবাদ কৰি যি মুলতুবী প্রস্তাৱ দাঙি ধৰে আৰু ওজস্বিনী বক্তৃতা দিয়ে, তাক সর্ব-ভাৰতীয় লোক আৰু বাতৰি কাকতবোৰে ভূৰি ভূৰি প্রশংসা কৰিছিল ।

১৯২৬ চনত পাণ্ডু নগৰীত জাতীয় মহাসভাৰ (কংগ্রেছ) অধিবেশন বহে । কংগ্রেছৰ অধিবেশন অসমত সেয়ে প্রথম । তুনাই অসমলৈ কংগ্রেছৰ অধিবেশন আজিলৈকে (১৯৪৯) নিমন্ত্রণ হোৱা নাই ! নবীনচন্দ্রই এই গুৰুত্বপূর্ণ কামত যি

উদ্যম, দৃঢ়তা আৰু কৰ্মশক্তি দেখুৱাইছিল, তাক কোনেও পাহৰিব নোৱাৰে। প্ৰকাশ, দেশভক্ত ৺ফুকনদেৱে বৰদলৈক কংগ্ৰেছৰ নিমন্ত্ৰণ উঠাই লবলৈ কৈছিল। কিন্তু কৰ্মবীৰে তো সেইটো নকৰিলেই; আনকি ফুকনক সাহ দি পাণ্ডু নগৰীত কংগ্ৰেছ বহুৱাই অসমত কীৰ্তি ৰাখিলে।

নবীনচন্দ্ৰ যে কেৱল কংগ্ৰেছৰ লগত সংশ্লিষ্ট হৈ আন অনুষ্ঠান বা ক্ষেত্ৰৰ ফালে পিঠি দিছিল, এনে নহয়; অসম সাহিত্য সভা, অসম ছাত্ৰ-সন্মিলন, ল'কেল বোৰ্ড, খাদি প্ৰতিষ্ঠান, আনকি চাহখেতিৰ নিচিনা ব্যৱসায়বোৰত যোগ দি সেইবোৰৰ উন্নতি কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। জীৱনত দুখ দৈন্য কি সেইটো জানিছিল যদিও কৰ্মৰ হেঁচাত, কৰ্তব্যৰ বান্ধোনত সেইবোৰ পাহৰিছিল বা তাক ৰং-মনে সহ্য কৰিছিল। সেয়েহে ৰাইজে নবীনচন্দ্ৰক "কৰ্মবীৰ" উপাধিৰে ভূষিত কৰিছিল।

সাহিত্য-ক্ষেত্ৰত নবীনচন্দ্ৰৰ স্থান প্ৰথম শ্ৰেণীত। নাটক, কবিতা, প্ৰবন্ধ লিখি সাহিত্যিক সমাজত বৰদলৈদেৱে যথেষ্ঠ কৃতিত্ব লভিছিল। আন কি ফাটেকত থকা কালছোৱাতো তেখেতে কেবাখনো উৎকৃষ্ট কিতাপ লিখি মাতৃ-ভাষাৰ সেৱা কৰিছিল। উত্তম জাতীয় সঙ্গীত ৰচনাত বৰদলৈৰ সুনাম আছিল।

'চৰিত্ৰই বল'—এই কথাৰ হুবহু প্ৰমাণ পোৱা গৈছিল বৰদলৈৰ জীৱনত। লোকে কয়, ৰাজনীতিত যোগ দিলে সৰহ ভাগ লোক চতুৰ হয়। বৰদলৈদেৱ হলে অতি সৰল আছিল।

কিন্তু নির্ভীকতাত তেখেতৰ নিচিনা লোক বিৰল। সত্য আৰু ন্যায়ৰ কাৰণে তেওঁ জনপ্ৰিয়তাৰ প্ৰতি ভ্ৰূক্ষেপ নকৰিছিল। তেখেতৰ মৃত্যুৰ কিছুদিন আগতে 'অসম অসমীয়া'ৰ এই আন্দোলনে অসমৰ ইমূৰৰপৰা সিমূৰলৈ ঢৌ বোৱাইছিল। ইয়াকে দেখি বঙ্গদেশৰ বাতৰি-কাকত সমূহে অসমক বঙালী বিদ্বেষী বুলি অভিহিত কৰে। কিন্তু বৰদলৈদেৱে নিৰ্ভীক ভাৱে তাৰ উত্তৰ দিছিল কলিকতাৰ বঙালী কাকত "আনন্দ বাজার পত্ৰিকা"ৰ জৰীয়তে। তেখেতে বঙালাতে 'আসামে বঙাল খেদা আন্দোলন' শীৰ্ষক সুদীৰ্ঘ প্ৰবন্ধ লিখি বঙালীৰ যুক্তি খণ্ডন কৰে। আৰু 'অসম অসমীয়াৰ'—এই নীতিৰ যৌক্তিকতা প্ৰমাণ কৰে।

নবীনচন্দ্ৰ শান্ত, সৰল আৰু ধীৰ আছিল। প্ৰকৃতিত সদায় শিশু-সদৃশ আছিল। আনৰ দুখত দুখী হোৱা বৰদলৈৰ চৰিত্ৰৰ আন এটি মহৎ গুণ আছিল। শত্ৰু ভাৱে তেখেতক বশ কৰা কঠিন আছিল; কিন্তু মিত্ৰ ভাৱে তেখেত আনৰ বশ নহৈ নোৱাৰিছিল। নবীনচন্দ্ৰ ভাবপ্ৰৱণ আছিল, সেই বুলি উদাৰতাতো অদ্বিতীয় আছিল। এই উদাৰতাৰ গুণতেই তেখেতে শত্ৰুকো হাৰ মনাইছিল। আথিক অৱস্থা বিষয়ত তেখেত সম্পূৰ্ণৰূপে উদাসীন আছিল; কালিলৈ কি হব সেই কথা ভাবিব নোৱাৰিছিল। সেই কাৰণে আৰ্থিক অৱস্থাত তেখেত স্বচ্ছল হব নোৱাৰিছিল।

নবীনচন্দ্ৰ ১৯৩৬ চনৰ মাৰ্চ মাহত ৬১ বছৰ বয়সত পৰলোকলৈ গমন কৰে। তেখেতৰ মৃত্যু অতি শোকাবহ। এদিন তেখেতে

চিলঙৰপৰা নিজে মটৰ গাড়ী চলাই আহোতে, দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে মটৰ-দুৰ্ঘটনা হৈ গাত আঘাত পায়। আঘাত ক্ৰমে বৃদ্ধি হোৱাত তেখেতে ইহলীলা ত্যাগ কৰে। বৰদলৈৰ মৃত্যুত কেৱল যে অসমৰেই অপূৰণীয় ক্ষতি হৈছিল এনে নহয়, ভাৰতৰো এটা ডাঙৰ জাতীয় ক্ষতি হ'ল। ভাৰতৰ কংগ্ৰেছৰ বিশিষ্ট নেতা শ্ৰীযুত ভুলাভাই দেশায়ে নবীনচন্দ্ৰৰ মৃত্যুত কৈছিল "নবীনচন্দ্ৰ আছিল অসমৰ মুকুট-বিহীন ৰজা (He was the uncrowned King of Assam)।" কথাষাৰি আখৰে আখৰে সঁচা। আজি বৰদলৈদেৱ অসমৰ তথা ভাৰতৰ এই সন্ধিক্ষণত থকাহেঁতেন, দেশৰ যি মহৎ উপকাৰ হলহেঁতেন সেই কথা কোনে নকব ? বৰদলৈদেৱৰ মৃত্যুত আজি স্বাধীনতা যুদ্ধৰ এজন নিৰ্ভীক যোদ্ধা হেৰুৱাইছোঁ।

দাৰ্শনিক কমলাকান্ত

"মই বহুদিনৰপৰা পুৰাণ আৰু ইতিহাস পঢ়ি পঢ়ি ইয়াকেহে পাইছোঁ যে প্ৰাচীন আৰ্য্যজাতিৰ মূল জ্ঞান পৃথিবীৰ সদৌ মানৱ জাতিয়ে ক্ৰমে শিক্ষা কৰি জ্ঞানী আৰু সভ্য হৈ পৰিছে।"

—**কমলাকান্ত।**

তেজপুৰৰ গড়াহাগী গাঁৱত অসমৰ বিখ্যাত ভট্টাচাৰ্য্য বংশত স্বৰ্গীয় কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য্য দেৱৰ জন্ম হয়। তেওঁৰ জন্মৰ বছৰটো ঠিৰাংকৈ জনা নেযায়; সম্ভৱতঃ ইংৰাজী ১৮৫৫ কি ১৮৫৬ চনত তেওঁৰ জন্ম হয় বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। তেওঁৰ বাপেকৰ নাম বাণেশ্বৰ আছিল আৰু পুলিচৰ দাৰোগা আছিল। এওঁলোক অসমৰ বাৰ ভূঞাৰ শেহৰ লোক আছিল। সেই কাৰণে লোকে এওঁলোকৰ নভূঞা ঘৰবো বুলিছিল।

লৰাকাল সম্পৰ্কে কমলাকান্তই নিজেই এইদৰে লিখি থৈ গৈছে, "মোৰ ডেৰবছৰ বয়সৰ কথা মনত পৰে। মোৰ মোমায়ে (৺সোণাৰামে) আইৰে সৈতে আহাৰ কি শাওণ মাহত

তেজপুৰৰপৰা তেওঁৰ ঘৰলৈ লৈ যায়। মোমায়ে মোক নাৱৰ পৰা নিজে কঢ়িয়াই লৈ যায়।” কমলাকান্ত সৰুৰেপৰা প্ৰতিভাৱান আৰু তীক্ষ্ণ বুদ্ধিৰ আছিল। পাঁচ বছৰ বয়সত তেওঁৰ বিদ্যাৰম্ভ হয়। ঘৰৰ বামুণ নিত্যানন্দদেৱে শিকাবলৈ আৰম্ভ কৰে। এই সম্পৰ্কে কমলাকান্তই লিখি গৈছে, “...নিতাই ঠাকুৰে নিতৌ ৰাতিপুৱা মোক ক খ লিখিবলৈ শিকাব ধৰিলে। মই অলপ দিনতে ফলিত লিখিবলৈ শিকিলোঁ; কিন্তু নিতাই ঠাকুৰৰ চেকনি মাৰৰ কোব কিটা এতিয়াও মনত পৰি থাকে।” তাৰ পিচত তেওঁ বাণেশ্বৰ নামে এজন সংস্কৃত পণ্ডিতৰ ওচৰত পঢ়িবলৈ ধৰে। তাৰ ছমাহৰ ভিতৰতে শিশু শিক্ষা শেষ কৰে। আৰু চানক্যশ্লোকবিলাক শুনি শুনি মুখস্থ কৰে। লগে লগে মহাভাৰত আৰু ৰামায়ণ দুখনো পঢ়িব পৰা হল। ইয়াৰ কিছুদিন পিচত দেউতাকে কমলা-কান্তক তেজপুৰলৈ আনি স্থানীয় স্কুলৰ পঞ্চমমান শ্ৰেণীত ভৰ্তি কৰাই দিয়ে।

কমলাকান্তই শিশুকালৰেপৰা নানা খেল-ধেমালিত সময় কটাইছিল। আজিকালিৰ দৰে বিলাতী খেলবোৰৰ প্ৰচলন নাছিল। ডাকখেলা, মেমচুৰি, বুৰুজখেলা আদি তেতিয়াৰ দিনৰ বাচ খেলা খেলিছিল। পথাৰত ম'হৰ ওপৰত উঠি ঘূৰি ফুৰিছিল। মাঘবিহুত ভেলাঘৰ সাজি, ম'হযুঁজ লগাই ৰং কৰিছিল।

ইয়াৰ পিচত কমলাকান্ত গুৱাহাটীলৈ আহি হাইস্কুলত নাম লিখে। এই সম্পৰ্কে তেওঁ লিখিছে “গুৱাহাটী স্কুলত

পঢ়োতে মই এজন প্ৰচণ্ড লৰা আছিলোঁ। মোৰ চোকাবুদ্ধি দেখা পাই মাষ্টৰবিলাকে বৰকৈ শলাগিছিল। মোক কোনো কোনো শিক্ষকে 'ফিলোচফাৰ' বুলি মাতিছিল। ...স্বদেশ প্ৰেমৰ গুটি সৰুকালতে মই মহাভাৰত পঢ়োতে পাইছিলোঁ। পঢ়াশালিত পঢ়াৰ সময়ত মই সদায় মহাভাৰত ৰামায়ণ পঢ়িছিলোঁ। সেই সময়ত ধেমালি কৰোতে নিজক অৰ্জ্জুন পাতো ভালকৈ বাঁহৰ ধেনু তৈয়াৰ কৰাই লৈ বিৰিঙা ঠাৰিৰে কাঁড় কৰি আকাশলৈ শৰ বৰিষণ কৰিছিলোঁ। তাৰেই যেন শত্ৰুসেনা জিকি দেশ স্বাধীন কৰি বিদেশী অজাতিবিলাকক দেশৰপৰা খেদাই দিছিলোঁ।" আকৌ তেওঁ লিখিছিল, "গুৱাহাটী হাই-স্কুলত পঢ়োতে বৰীলাল বন্দোপাধ্যায়ৰ 'স্বাধীনতা হীনতাই কে বাচিতে চাইৰে, দাসত্ব শৃঙ্গল কে পৰিবে পায়ৰে' এই কবিতাই আৰু হেমচন্দ্ৰ বন্দোপাধ্যায়ৰ কবিতাবিলাকে মোৰ, দুৰ্গাকান্ত বৰুৱাৰ, ভোলানাথ বৰুৱা আৰু গোবিন্দ মিশ্ৰৰ মন এনে তপত কৰি তুলিছিল যে আমি স্বদেশৰ কল্যাণ সাধিবলৈ প্ৰতিজ্ঞা কৰিবলৈ শপত খাই মাৰ বান্ধিছিলোঁহক। আগৰণুৱা (champion) আছিলোঁ মই।"

ইংৰাজী ১৮৭১ কি ১৮৭২ চন অসমৰ এটা সন্ধিক্ষণ সময় আছিল। কাৰণ এই সময়ত অসম বঙ্গদেশৰ অধীনত আছিল; আৰু অসমতো বঙ্গভাষাৰ প্ৰচলন হোৱাৰ কাৰণে চৰকাৰৰ তৰফৰপৰা এটা প্ৰচেষ্টা হয়। এইটো উল্লেখযোগ্য যে কিছুদিন অসমৰ চৰকাৰী ভাষা বঙালীহে আছিল। সেই

সময়ৰ বঙ্গ আৰু অসমৰ লেফ্‌টেনেণ্ট গৱৰ্ণৰ ছাৰ জৰ্জ কেম্বেল চাহাব বাহাদুৰে অসমত অসমীয়া ভাষা প্ৰচলন হব লাগে নে নেলাগে তাৰ মতামত লবৰ কাৰণে গেজেটত এই বিষয়টো প্ৰকাশ কৰি মুখিয়াল লোকসকলৰ মতামত বিচাৰিছিল। লগে লগে অসমৰ প্ৰধান চৰকাৰী কৰ্মচাৰী বঙালী বাবুসকলৰো মত আহ্বান কৰিছিল। মহৰ্ষি কমলাকান্তই এই সময়ত সমস্যাটোৰ গুৰুত্ব উপলব্ধি কৰে আৰু তেওঁৰ অন্তৰ্নিহিত দেশ-প্ৰেমৰ জুই অন্তৰত জাগি উঠে। কমলাকান্ত তেতিয়া এজন ছাত্ৰ। অসমীয়া ভাষাৰ সেৱা কৰিবৰ উদ্দেশ্য তেওঁ তেওঁৰ সহপাঠীসকলৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি অসমত অসমীয়া ভাষা প্ৰচলন হব লাগে বুলি আন্দোলন চলায়। এইবিষয়ে তেওঁ নিজেই লিপিবদ্ধ কৰি থৈ গৈছে যে, "এতিয়া দেশৰ ডাঙৰ ডাঙৰ নেতাসকলে সঁচা কথা কলে মই কিতাহি দেখুৱা বুলি ভাবিব পাৰে; কিন্তু পোন প্ৰথমেই অসমত মাতৃ-ভাষা চলোৱাৰ গুৰি ময়েই।" সেই সময়ত প্ৰতি শনিবাৰে এখোন ছাত্ৰসভা পতা হৈছিল আৰু এই সভাত অসমীয়া ভাষাৰ গদ্য পদ্য লিখি পাঠ কৰা হৈছিল। কমলাকান্তৰ ৰচিত আৰু উক্ত সভাত পঠিত কেবাটাও গদ্য পদ্য 'অৰুণোদয়' আৰু 'অসম বিলাসিনী' কাকতত প্ৰকাশ হৈছিল। যাহক অসমত জনমত গ্ৰহণ কৰি অসমত নিজ মাতৃ-ভাষা অসমীয়া চলিব লাগে বুলি গৱৰ্ণমেণ্টক জনোৱা হল আৰু গৱৰ্ণমেণ্টও এই মত গ্ৰহণ কৰে।

কমলাকান্তৰ দেউতাকৰ আৰ্থিক অৱস্থা ভাল নাছিল। সেই কাৰণে তেওঁ শিক্ষা সাং কৰিব নোৱাৰি ছাত্ৰ জীৱনৰ পৰা অৱসৰ লব লগাত পৰিছিল। কিন্তু তেওঁৰ সহপাঠী বন্ধু-সকলে এই কথাত বেজাৰ পাইছিল; কাৰণ কমলাকান্ত তেওঁ-লোকৰ মাজত দলপতি আছিল। যাহক যিহেতু তেওঁ দেউতাকৰ জোষ্ঠলৰা আছিল, ঘৰ চলোৱা ভাৰো তেওঁৰ মূৰতে পৰে। তেওঁ চাকৰি নিজৰ স্বাধীন মনোবৃত্তি বিক্ৰী কৰা বিধৰ লোক নাছিল। কিন্তু কি কৰিব? কিছুদিন পিচত তেওঁ চাহ-বাগিচা এখনত কেৰাণী কামত ভৰ্তি হয়।

তেজপুৰত চাকৰি কৰি থকা অৱস্থাত কমলাকান্তই স্থানীয় হাইস্কুলত দুঘণ্টামান নিতৌ পঢ়ি এণ্ট্ৰেঞ্চ পৰীক্ষা দিবৰ কাৰণে চেষ্টা কৰিছিল। এই সময়ত চীফ্ চেক্ৰেটাৰী লেফ্‌টেনেণ্ট জন্ চাহাবে স্কুলৰ প্ৰথম শ্ৰেণীৰ (এতিয়াৰ দশমমান) ছাত্ৰ-বিলাকৰ পৰীক্ষা লয়হি আৰু চাহাবৰ আগত কমলাকান্তই গ্ৰে'ৰ 'ইলিজি' পদ্যটো মুখস্থ মতাত জন্ চাহাবে কমলাকান্তক সুধিছিল, "Are you a Bengalee?" তাৰ উত্তৰত কমলাকান্তই উত্তৰ দিছিল, যে তেওঁ অসমীয়া, বঙালী নহয়। চাহাবে পুনৰাই সুধিলে, "Is Assamese different from Bengali? Is not Assamese a vulgar dialect of Bengali?" নিৰ্ভীক কমলাকান্তই কৈছিল, "No, it cannot be. Assamese is a more ancient language than Bengali Assamese is our mother language, because we never dream

in Bengali except in Assamese. That no nation can dream in foreign language is as true as daylight." উত্তৰ শুনি জন চাহাবে স্কুলৰ পৰিদৰ্শন বহীত এইদৰে মন্তব্য লিখি থৈ গৈছিল, "Kamalakanta Bhattacharyya is a boy highly intellectual. Assamese is really the mother tongue of Assam."

ব্যৱসায় বাণিজ্যত অসমীয়া জাতিৰ উদাসীনতা তেওঁ সৰুৰেপৰা লক্ষ্য কৰি আহিছিল। কমলাকান্তই বাগিছাত চাকৰি কৰোতে বিদেশী মাৰোৱাৰীবিলাকে ঠায়ে ঠায়ে দোকান দি কেনেকৈ প্ৰভুত ধন ঘটিছিল, সেইবোৰ দেখি শুনি স্বাধীনভাৱে কাৰবাৰ কৰিবলৈ স্থিৰ কৰে আৰু অসম-হিতৈষী স্বৰ্গীয় হৰিবিলাস আগৰৱালাৰ যত্নত ৰবাৰৰ কাৰবাৰ খোলে। এই সম্পৰ্কত তেওঁ মিৰি, দফলা, নগা আদি পাৰ্বত্য জাতিবিলাকৰ মাজত সোমাই নিজে দোৱান শিকি এই নিচলা অসমীয়া মানুহবিলাকক লৈ 'বৃহত্তৰ অসম'ৰ কল্পনা কৰিছিল। সেই কথাৰ আভাস কমলাকান্তৰ অগ্নিময় ৰচনা 'চিন্তানল'ত পোৱা যায়। ইয়াৰ পিছত তেওঁ হাতীৰ কাৰবাৰ কৰে আৰু এই কাৰবাৰৰ সংযোগত কোচবিহাৰৰ মহাৰজা, বিজনীৰ ৰজা, গৌৰীপুৰৰ ৰজাসকলৰ লগত ঘনিষ্ঠ সম্বন্ধত আহে।

কমলাকান্ত যে কেৱল অসমীয়া জাতীয় ভাৱাপন্ন আছিল, এনে নহয়; ভাৰতীয় জাতীয়তাবাদৰ প্ৰেৰণাতো তেওঁ কম

নাছিল। ১৯০৫ চনত বঙ্গদেশত যি জাতীয় আন্দোলন হয় সেই আন্দোলনৰ নেতা স্বৰ্গীয় সুৰেন্দ্ৰনাথ বন্দোপাধ্যায় মনোৰঞ্জন গুহঠাকুৰতা, ব্ৰহ্মবান্ধৱ বন্দোপাধ্যায় লোকসকলৰ লগত পৰিচিত হয়। কমলাকান্তই সুৰেন্দ্ৰ নাথৰ "Bengalee" বোলা ইংৰাজী আৰু "বন্দেমাতৰম্" নামৰ বঙালী কাকতত ভাল ভাল প্ৰবন্ধ লিখিছিল।

১৮৮৫ চনত স্বৰ্গীয় দাদাভাই নোৰজিৰ সভাপতিত্বত কলিকতাত বহা কংগ্ৰেচ জাতীয় মহাসভাত অসমৰ প্ৰতিনিধি হিচাবে কমলাকান্তই যোগ দিছিল। কলিকতাৰপৰা কমলাকান্ত দাৰ্জিলিঙলৈ যায় আৰু তাত তেওঁৰ অমৰ পুথি 'চিন্তা-তৰঙ্গ' লিখে। এই পুথিত তেওঁ নিজৰ উচ্চ দাৰ্শনিকতাৰ ভাব প্ৰকাশ কৰিছে। কিন্তু দাৰ্জিলিঙত তেওঁ সৰহদিন নাথাকিল। তেওঁৰ পুৰণি বাসস্থান তেজপুৰলৈ আহে আৰু তাৰ জাতীয় জাগৰণত যোগ দিয়ে। কমলাকান্তই অসমৰ পুৰণি সাময়িকী 'আসাম বান্ধৱ' আৰু ইংৰাজী বাতৰিকাকত 'টাইমচ অব আসাম'—এই দুখন উলিয়াওঁতে অন্যতম উদ্যোক্তা আছিল। তেজপুৰৰ পৰা তেওঁ সপৰিয়ালেৰে ব্যৱসায় সম্পৰ্কত ধুবুৰীলৈ যায়। ধুবুৰীত মহৰ্ষিদেৱ ইমান লোকপ্ৰিয় হৈ উঠিছিল যে ইয়াৰ কিছুদিন পিছত গুৱাহাটীলৈ অহাত ধুবুৰীবাসীয়ে মনত বৰ বেজাৰ কৰিছিল। ধুবুৰীৰপৰা কমলাকান্ত গুৱাহাটীলৈ আহি পুনঃ হাতীৰ কাৰবাৰ কৰে। লগে লগে তেওঁ নিজৰ চিন্তা আৰু ভাবৰ সমতা দেখুৱাই দেশৰ কাৰণে, জনসাধাৰণৰ কাৰণে

মন সপি দিয়ে। গুৱাহাটীত ভূতপূৰ্ব প্ৰিন্সিপাল শ্ৰীযুত জ্ঞানাদাভিৰাম বৰুৱাৰ লগত তেওঁৰ বিশেষ বন্ধুত্ব হয়। গুৱাহাটীত থকা কালত কমলাকান্তই ছাত্ৰ সমাজৰ মাজত এটা জাতীয় ভাবৰ গুটি সিঁচে। আৰু জাতীয়তাবাদী আলোচনী "চেতনা'ত 'গোটাদিয়েক চিন্তাৰ ঢৌ' লিখি সঁচাকৈয়ে সুধী-সমাজত এটা চিন্তাৰ খলকনি লগাইছিল।

ইয়াৰ পিছত পুনঃ কমলাকান্ত কলিকতালৈ যায়। বিদেশত থাকিও কমলাকান্তই অসমৰ কাৰণে যিদৰে ভাবিছিল, সি সঁচাকৈয়ে তেওঁৰ উগ্ৰ জাতীয়তা-বোধৰ পৰিচায়ক। কলিকতাত তেওঁ 'আসাম-হিতৈষী' নামৰ এখন মাহেকীয়া আলোচনী উলিয়ায়। তদুপৰি তেওঁ বঙালী 'তত্ত্ব-বোধিনী' কাকতত গভীৰ দাৰ্শনিক মূলক বঙালী ভাষাত প্ৰবন্ধ লিখি তেওঁৰ গভীৰ চিন্তাৰ চিনাকী দিছিল।

১৯২৭ চনত তেওঁ পুনৰাই গুৱাহাটীলৈ উভতি আহি তেওঁৰ আগেয়ে আৰম্ভ কৰা দাৰ্শনিক পুথি 'অষ্টবক্ৰৰ আত্মজীৱনী' লিখাত মনোযোগ দিয়ে। অসমীয়া সাহিত্য সমাজত তেওঁৰ স্থান উচ্চ আছিল। ১৯২৮ চনৰ অসম সাহিত্য সভাৰ যোৰহাটৰ অধিবেশনৰ সভাপতি হৈ তেওঁৰ চিন্তাশীল অভিভাষণ পাঠ কৰি সকলোকে মুগ্ধ কৰিছিল।

মহৰ্ষিদেৱ যে কেৱল এজন সাহিত্যিক আছিল এনে নহয়; এজন অসমৰ বিখ্যাত সমাজ সংস্কাৰকো আছিল। অস্পৃশ্যতা, বিধৱা-বিবাহ, নাবালক বিবাহ আদি সামাজিক সমস্যাবিলাকৰ

বিষয়ে কাকতে পত্ৰে লিখি, সভাই সমিতিয়ে বক্তৃতা দি সমাজ শুদ্ধিৰ কাৰণে যথেষ্ট চেষ্টা কৰিছিল। তেওঁৰ জীৱনৰ অন্যতম গুণ আছিল যে তেওঁ বাৰ্দ্ধক্য জীৱনতো ডেকাৰ দৰে সাহ বুকত বান্ধি সেইমতে কাম হাতত লবলৈ সকলোকে উদগণি দিছিল। অসমত 'ছিলেট-বিচ্ছেদ' সমস্যা সম্পৰ্কে মহৰ্ষিদেৱে যিবোৰ অকাট্য যুক্তিৰ অৱতৰণা কৰিছিল, সেইবোৰে সকলোৰে মন আকৰ্ষণ কৰিছিল। দৰাচলতে কমলাকান্ত প্ৰবুদ্ধ অসমৰ দাৰ্শনিক যোদ্ধা আছিল।

ইংৰাজী ১৯৩৬ চনৰ ১৪ ডিচেম্বৰ তাৰিখে তেওঁ গুৱাহাটীৰ নিজা ঘৰ 'পূৰ্ণ-কুটিৰ'ত স্বৰ্গী হয়।

ৰায়বাহাদুৰ আনন্দচন্দ্ৰ

"মহা মহা পুৰুষৰ চানেকীৰে জীৱনৰ
আমিও কৰিব পাৰো জীৱন গঢ়িত;
অভিনয় শেষ হলে আৰু বেলি মাৰ গলে
থই যাব পাৰো খোজ সময় বালিত।"

—আনন্দচন্দ্ৰ।

অসমত আগৰৱালা পৰিয়ালটো সকলোৰে জনাজাত। অসমীয়া ভাষা, সাহিত্য, ৰাজ-নীতি, সঙ্গীত, ব্যৱসায় আদি প্ৰায় সকলো ক্ষেত্ৰতে এই পৰিয়ালৰ দান প্ৰকৃততে প্ৰশংসনীয়। ১৭৯৫ শকৰ ভাদ মাহত (ইং ১৮৭৪ চন) এই স্বনামধন্য বংশতেই ৰায়বাহাদুৰ ৺আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালা দেৱৰ তেজপুৰ জিলাৰ কলং মৌজাত জন্ম হয়। তেওঁ ৬৬ বছৰ বয়সত তেজপুৰৰ নিজা ঘৰত ১৯৩৯ চনত ইহলীলা ত্যাগ কৰে।

আগৰৱালা বুলিলে আমি মাৰোৱাৰ দেশৰ লোক বুলিয়ে কওঁ। এই পৰিয়ালটোও মাৰোৱাৰ দেশৰ লোক। কিন্তু

কি ভাগ্য-বিপৰ্য্যয়ৰ ফলত ভাৰতৰ পূব চুকলৈ আহি এই দেশৰ আপোন হৈ পৰিল, সেইটো জানিবলগীয়া কথা। অসমত এই বংশৰ প্ৰতিষ্ঠাতা ৺নৱংৰাম আগৰৱালা। এওঁ মাৰোৱাৰ দেশৰ এজন ধনী সাউদৰ লৰা আছিল। সৰুতে মাক বাপেকক হেৰুৱায়। বাপেকৰ ভু-সম্পত্তি যথেষ্ঠ আছিল যদিও পিছত সেইবোৰ হেৰাই লৰ্ব ঠৰ্ব হয়। উপায়হীন হৈ নিজ ভাগ্য বিচাৰি পূব-ভাৰতলৈ আহে। প্ৰথমতে নামনি অসমৰ গোৱালপাৰা চহৰ পায়হি। তাতে সাধাৰণ ৰকমে এটা কাৰবাৰ হাতত লয়। তেতিয়া অসম বৃটিচৰ হাতলৈ যোৱা নাই। গোৱালপাৰাত কাৰবাৰৰ সুবিধা কৰিব নোৱাৰি, নৱংৰাম উজাই আহি দৰংজিলাৰ বিশ্বনাথ ঘাটত কাৰবাৰ কৰে। কিন্তু ইয়াতো তেওঁৰ ভাগ্য-লক্ষ্মীৰ কোনো আগন্তুক নেদেখিলে। বিশ্বনাথ তেতিয়া বৃটিচৰ হাতত। ইয়াৰপৰা তেওঁ ছয়দুৱাৰৰ গমিৰিৰ ফালে ঢাল খায়। গমিৰি আহোম ৰাজ্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত আছিল। ইয়াতেই এই মাৰোৱাৰী ডেকাজনে অসমীয়া ৰাজখোৱা পৰিয়ালৰ এজনী ছোৱালীৰ পাণি গ্ৰহণ কৰে। এইজনাই স্বৰ্গীয় হৰিবিলাস আগৰৱালাৰ মাক। নৱংৰামে পিছত আৰু এজনী বিয়া কৰায়; আৰু এইজনী পত্নীৰ গৰ্ভত কাশীৰাম নামৰ লৰা এটা জন্মে। কাশীৰাম আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালাৰ বাপেক।

আনন্দচন্দ্ৰৰ বাপেক কাশীৰাম কলংপুৰ মৌজাৰ মৌজাদাৰ আছিল। তেওঁৰ অৱস্থা বেয়া নহলেও হৰিবিলাসৰ দৰে

স্বচ্ছল নাছিল। কাজেই বাপেকৰ মৃত্যুৰ পিছত আনন্দচন্দ্ৰ হৰিবিলাসৰ যত্নতেই ডাঙৰ দীঘল হৈছিল। এওঁ তেজপুৰ গবৰ্ণমেণ্ট হাইস্কুলৰপৰা ১৮৯১ চনত এণ্ট্ৰেঞ্চ পৰীক্ষা দি সুখ্যাতিৰে পাচ কৰে; আৰু গবৰ্ণমেণ্টৰ কুৰি-টকীয়া বৃত্তি এটাও লাভ কৰে। উচ্চশিক্ষাৰ কাৰণে কলিকতালৈ গৈ তাৰ মেট্ৰোপলিটান কলেজত (এতিয়া ইয়াৰ নাম বিদ্যাসাগৰ কলেজ হৈছে) ভৰ্তি হয়। এইটোও উল্লেখযোগ্য যে সেই সময়ত স্বৰ্গীয় হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, স্বৰ্গীয় বেজবৰুৱা, স্বৰ্গীয় চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা প্ৰভৃতি "জোনাকী-যুগ"ৰ কৃতী-সন্তান সকল উচ্চ শিক্ষা লাভাৰ্থে কলিকতা-প্ৰবাসী। আনন্দচন্দ্ৰই সময়ে সময়ে মেচত, পিছত খুড়ায়েক হৰিবিলাস কলিকতাস্থ বৰবজাৰৰ আৰ্ম্মেনীয়ান ষ্ট্ৰীটৰ ঘৰত থাকি পঢ়ে।

আনন্দচন্দ্ৰৰ সৰুৰেপৰা সাহিত্যৰ প্ৰতি ধাউতি আছিল। "জোনাকী," "বিজুলী" আদি আলোচনীবোৰত তেওঁৰ কবিতা আৰু প্ৰবন্ধ সঘনে প্ৰকাশ হৈছিল। পঢ়া-শুনাত এওঁ বহুত অসুবিধা ভোগ কৰিছিল। তথাপি তেওঁ এফ-এ শ্ৰেণীলৈ পঢ়ে; কিন্তু দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হব নোৱাৰিলে। প্ৰকাশ, এওঁ অঙ্কত বৰ কেঁচা আছিল আৰু এইবিষয়তে এওঁ 'ফেল' কৰিছিল। ইতিমধ্যে নানা কাৰণত তেওঁৰ শাৰীৰিক অসুস্থতাও হয়। সেই কাৰণে অধ্যয়ন ত্যাগ কৰি খুড়ায়েক হৰিবিলাসৰ কলিকতাৰ কাৰবাৰত সহকাৰী ৰূপে যোগ দিয়ে। দুখৰ বিষয় ঠিক এই সময়তে হৰিবিলাসৰ

কাৰবাৰত অশেষ ক্ষতি হয় আৰু কলিকতাস্থ ঘৰবাৰী বিক্ৰী কৰে। আনন্দচন্দ্ৰও ভগ্নমনোৰথ হৈ নিজ ঘৰলৈ উভতি আহে।

ঘৰলৈ আহি প্ৰথমতে তেওঁ শিৱসাগৰ বেজবৰুৱা হাইস্কুলত সহকাৰী শিক্ষকতাৰ কামত সোমায়। ইয়াতো তেওঁৰ মন নবহিল। আৰু কিছুদিনৰ পিছতেই এইকাম ইস্তফা দিয়ে। ঘৰলৈ অহাত বাপেকে এদিন মাতি আনি কলে, "আনন্দি, শুনিছোঁ, বোলে তেজপুৰত এটা হেড্ কনিষ্টবলৰ কাম খালি হৈছে। তই তাত নোসোমাৱ কিয়? পুলিচৰ চাকৰি হলে ভাল হব।" বাপেকৰ কথা শুনি আনন্দৰ মনত দুখ লাগিল যে আই-এলৈ পঢ়া ডেকা এজনে হেড্ কনিষ্টবলৰ কামত সোমাব লগা হ'ল! অন্ততঃ সেই সময়ত এইখিনি বিদ্যা পাই এনে কামত সোমোৱা কথাটো কল্পনা কৰিবই নোৱাৰিছিল। তাতে আনন্দচন্দ্ৰ আছিল এজন আঢ়ৱন্ত ঘৰৰ লৰা। ভাবিচিন্তি বাপেকক তেওঁ কলে যে তেওঁ চাকৰি নকৰে। কিন্তু বাপেকে পুতেকক পুনৰাই বুজাই কলে, "তই সোমা। মই তোক আশীৰ্ব্বাদ দিছোঁ। তোৰ ইয়াতেই মঙ্গল হব।" এই বুলি আনন্দচন্দ্ৰই বাপেকৰ কথা এৰিব নোৱাৰি আশীৰ্ব্বাদ মূৰত লৈ হেড্ কনিষ্টবল হোৱাটোকে সিদ্ধান্ত কৰিলে। আনন্দচন্দ্ৰ মনোযোগেৰে কাম কৰাৰ পিচত ঠিক ছমাহৰ পিছতেই চব-ইন্সপেক্টৰৰ পদলৈ উঠে। তাৰ পিছত তেওঁ নিজৰ বুদ্ধি, কাৰ্য্য-নিপুণতা আৰু চৰিত্ৰৰ বলত পুলিচ-চাহাবৰ নিচিনা

দায়িত্বপূৰ্ণ আৰু উচ্চ পদ লাভ কৰিছিলগৈ। এওঁয়েই অসমীয়াৰ ভিতৰত পুলিচবিভাগৰ এই উচ্চ পদ পোৱা প্ৰথম।

অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ কাৰণে আনন্দচন্দ্ৰই যি খিনি সেৱা কৰি গল, সি এনে এজন আজৰিনথকা চাকৰিয়ালৰ পক্ষে আশাতীত বুলি কব পাৰি। এই আশাশুধীয়া সাহিত্য সেৱা তেওঁৰ প্ৰতিভাৰ পৰিচায়ক। তেওঁ ইংৰাজী কবিসকলৰ কেতবোৰ কবিতা অসমীয়া লৈ অনুবাদ কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ ভড়াল চহকী কৰিছিল। কেইজমান বন্ধুৰ লগলাগি তেওঁ ছাত্ৰাৱস্থাতে ১৪১ টা গীতেৰে "ধৰ্ম্ম-সঙ্গীত" নামৰ এখন গানৰ কবিতা পুথি লিখে। ইয়াৰ উপৰিও এওঁ 'আদিপাঠ,' 'কোমল-পাঠ', 'জিলিকনী' আদি কেবাখনো পুথি ৰচনা কৰে। তেওঁৰ কবিতা বোৰ মূলতঃ অনুবাদ হলেও, ইংৰাজ-কবি Longfellow ৰ "Psalm of Life"—(জীৱন-সঙ্গীত), "Better Land" (সুখৰ ঠাই) আদি কবিতাবোৰ আমাৰ ভাষাৰ প্ৰথম শ্ৰেণীৰ কবিতা বুলিব পাৰি। ইয়াৰ উপৰিও, তেওঁ সৰু সৰু গল্প, জীৱ-তত্ত্ব, প্ৰাণী-তত্ত্ব আদিৰ বিষয়ে উপদেশ মূলক প্ৰবন্ধ লিখি বৰ্ত্তমান অসমীয়া আলোচনী কেইখনৰ শ্ৰীবৃদ্ধি কৰিছিল।

আনন্দচন্দ্ৰ আছিল এজন নিজে-গঢ়া মানুহ। কি সাহিত্য, কি চাকৰী জীৱন, কৰ্মজীৱন সকলোতে তেওঁ নিজৰ বাহুশীৰ বলেৰে উন্নতি কৰিছিল।

——×——

ৰস-ৰাজ লক্ষ্মীনাথ

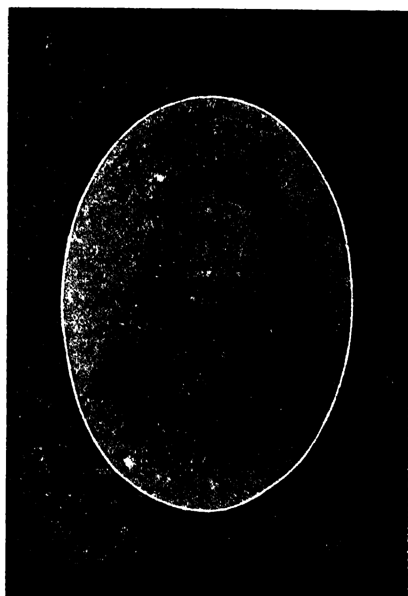
—--০—

"আজিৰ ভাৰতীয়ই পশ্চিমৰ সকলো কথা সকলো বিষয়কে বাছ-বিচাৰ নকৰি অনুকৰণ কৰাৰ ফল, নিজৰ ভিতৰত হুলস্থুল। অনুকৰণৰ বঢ়াবঢ়ি হলে পশ্চিমতকৈ আগেয়ে আমাৰ নিপাত।"

—কৃপাবৰ

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ দেউতাকৰ নাম ৺দীননাথ বেজবৰুৱা। দেউতাকৰ দুগৰাকী পত্নী আছিল। প্ৰথমা পত্নীৰ গৰ্ভত ছজন আৰু দ্বিতীয়া পত্নীৰ গৰ্ভত সাতজন পুত্ৰ জন্মে। লক্ষ্মীনাথে ১৮৬৮ চনৰ সম্ভৱতঃ নবেম্বৰ মাহত (১৭৯০ শঁক, কাতি মাহ) জন্ম গ্ৰহণ কৰে। তেওঁৰ জন্ম কাহিনী কৌতুহলপূৰ্ণ। দেউতাক ৺দীননাথ বেজবৰুৱাই চৰকাৰী মুনচিফৰ কাম কৰি অসমৰ নগৰে নগৰে ফুৰিব লগাত পৰিছিল। তেওঁ এবাৰ নগাঁৱৰপৰা বৰপেটালৈ বদলি হয়। আজিকালিৰদৰে ৰেল নাই বা হাৱাগাড়ী আদিৰ প্ৰচলন নাছিল। হয় নাৱেৰে নাইবা জাহাজেৰে নহয় খোজকাঢ় যাতায়ত কৰিব লাগিছিল : লক্ষ্মীনাথৰ দেউতাকেও

নগাঁৱৰপৰা বৰপেটালৈ যাওঁতে নাৱেৰে গৈছিল। সিদিনা আছিল লক্ষ্মী-পূৰ্ণিমা। নাৱেৰে গৈ থাকোতে আহঁতগুৰি নামে ঠাই এখনৰ ওচৰত এক শুভমুহূৰ্তত নাওতে লক্ষ্মীনাথৰ জন্ম

ৰস-ৰাজ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা

হয়। বাপেক মাকে সেই বাবেই লৰাটোৰ নামো লক্ষ্মীনাথ থৈছিল। কিন্তু বেজবৰুৱাৰ পিচৰ কৰ্মজীৱনলৈ চাই তেওঁক লক্ষ্মীৰ পুত্ৰ নুবুলি স্বৰস্বতাৰ পুত্ৰহে বুলিব পৰা যায়।

লক্ষ্মীনাথৰ দেউতাক এজন চৰকাৰী চাকৰিয়াল আছিল যদিও, ৰীতি-নীতি আচাৰ ব্যৱহাৰত কম নৈষ্ঠিক নাছিল। পুতেক লক্ষ্মীনাথো সৰুৰেপৰা নৈষ্ঠিক নহৈ নোৱাৰিছিল। লক্ষ্মীনাথ চোকা বুদ্ধিৰ আছিল হয়, কিন্তু উদ্ধতালিত এক নম্বৰ আছিল। লৰাকালত দিনৰ দিনটো হাবি বননিয়ে ফল মূল খাই সময় কটাইছিল।

বেজবৰুৱা আধুনিক অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ অন্যতম প্ৰাণ আছিল। অসমীয়া সাহিত্য আৰু লক্ষ্মীনাথ—এই দুয়োটাৰ সম্বন্ধ অপৰিহাৰ্য্য আছিল। কিন্তু আচৰিত কথা যে যিজনে এই সাহিত্যৰ নতুন ধাৰা, নতুন গঢ় দিছিল, সেইজনে প্ৰথমতে বঙালী ভাষা শিকিছিল। বহুক্ষেত্ৰত সেই বঙালী ভাষাৰ লগত ফেৰ পাতি, অসমীয়া সাহিত্যৰ সেৱাৰ কাৰণে আজীৱন কটাইছিল। লক্ষ্মীনাথে প্ৰথমতে ইংৰাজী শিক্ষা আৰম্ভ কৰে নিজ ঘৰতে। ১৮ বছৰ বয়সত ১৮৮৬ চনত তেওঁ শিৱসাগৰৰ উচ্চ ইংৰাজী স্কুলৰপৰা প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষা পাচ কৰে। তাত থকা কালত দুজন কৃতীশিক্ষকৰ তলত ইংৰাজী আৰু সংস্কৃত ভাষাৰ যথেষ্ঠ জ্ঞান লাভ কৰে। প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষাত কুৰি টকীয়া এটা বৃত্তি পাই তেওঁ কলিকতাৰ কলেজত ভৰ্তি হবলৈ যাত্ৰা কৰে। প্ৰথমতে তাত কালিঘাটৰ এঘৰ পৰিয়ালৰ ঘৰত থাকি ৰিপণ কলেজত নাম লিখে। কিন্তু পৰিয়ালৰ ঘৰত থাকি পঢ়াশুনা কৰিবলৈ তেওঁ বহুত অসুবিধা অনুভৱ কৰে, বিশেষকৈ বঙালীৰ খাদ্য খাই তেওঁৰ শৰীৰৰ

অশেষ অপকাৰ হৈছিল বুলিও জনা যায়। সেই কাৰণে কিছু-দিনৰ পিচত পঢ়া বাদ দি ঘৰলৈ গুচি আহে।

শিৱসাগৰলৈ আহি তিনিমাহ কাল কোনো কাম কাজ নকৰি ঘুৰি ফুৰে। ইচ্ছা কৰা হলে তেওঁ এটা কেৰাণীৰ পদত সোমাব পাৰিলেহেঁতেন। আজি কালিৰ দৰে তেতিয়া সাধাৰণ শিক্ষা পালেই কাজ কাম পোৱা টান নাছিল। এইদৰে তিনিমাহ কটোৱাৰ পিচত, দেউতাকৰ অনুমতি লৈ পুনৰাই কলিকতালৈ গল আৰু চিটি কলেজত ভৰ্তি হ'ল। সেচত থাকি মনোযোগেৰে পঢ়াশুনা কৰি· ১৮৯০ চনত বি-এ পৰীক্ষা দি বেজবৰুৱা ঘৰলৈ আহে। যেতিয়া পৰীক্ষাত পাচ হোৱা খবৰ ওলাল, লক্ষ্মীনাথৰ কি অপাৰ আনন্দ! কি কৰিব কি নকৰিব, সেয়ে তেওঁৰ চিন্তা হ'ল। কিছুদিন পিচত গৱৰ্ণমেণ্টে এবাৰ নহয়, দুবাৰ নহয়, তিনিবাৰ তেওঁক হাকিমী পদ যাচে; কিন্তু স্বাধীনচেতা লক্ষ্মীনাথে সন্মানেৰে তাক প্ৰত্যাখ্যান কৰে। এই সম্বন্ধে তেওঁ নিজৰ "জীৱন-সোঁৱৰণ"ত লিখিছে,—

"...নলৈ (অৰ্থাৎ হাকিমী পদ গ্ৰহণ নকৰি) মই ভালকে কৰিলোঁ নে 'অহম্মকাকে' কৰিলোঁ, আজি মই নকওঁ। লোকে মোৰ স্বভাৱৰ বিষয়ে কি বিশ্লেষণ কৰি থৈছে, মই কব নোৱাৰোঁ। কিন্তু মই নিজে যিটো কৰি থৈছোঁ সেইটো শুদ্ধেই হওক বা অশুদ্ধেই হওক, মই কওঁ; যথা—মই গোঁওৰা স্বভাৱৰ মনুষ্য। স্বাধীনতা হীনতকৈ মন শ্ৰেষ্ঠতৰ বুলি সদায় ভাবি আহিছোঁ। মোৰ তেতিয়া অন্তৰৰ গূঢ় তিগূঢ়ৰপৰা এই ভাব

আৰু সঙ্কল্প ওলাইছিল যে মই স্বাধীন ভাৱে পৰিশ্ৰম কৰি ভাত এমুঠি খাম, পৰৰ গোলামী কৰি নহয়। তেনেহলেই মই তৰি যাম; স্বাধীন ব্যৱসায় বা চেষ্টাত মই যদি বৰ ডাঙৰ হব পাৰোঁ ভালেই, নহলে নাই: তথাপি পেতে-ভাতে খাই থাকি তেনে জীৱন-যাপন কৰাটেই মোৰ উচ্চ আকাঙ্ক্ষা আছিল; আৰু আজিও আছে। সেই দেখি মই অসম গৱৰ্ণ-মেণ্টৰ যচা চাকৰী নললোঁ।"

লক্ষ্মীনাথৰ এই উক্তিয়েই তেওঁ ব্যৱসায় প্ৰিয়তা আৰু স্বাধীন ভাৱাপন্ন লোকৰ পৰিচয় দিয়ে। কাৰ্য্যত তেওঁ উগ্ৰ জাতীয়তাবাদী নাথাকিব পাৰে, কিন্তু ভাবত যে এই শ্ৰেণীৰ লোক আছিল, সন্দেহ নাই। লক্ষ্মীনাথে হাকিমী পদ গ্ৰহণ কৰাহেঁতেন, অসমীয়া সাহিত্যত যি ৰস-ৰাজ্যৰ সৃষ্টি হ'ল, তাৰ পৰা আমি নিশ্চয় বঞ্চিত হলোঁহেঁতেন।

তেওঁ কলিকতালৈ গৈ পুনৰাই শিক্ষাৰ উচ্চ মহলাখিনি শেষ কৰিবৰ মনেৰে ৰিপণ কলেজত এম-এ আৰু ল শ্ৰেণীত নাম ভৰ্তি কৰে। কিন্তু সৰস্বতীৰ কুদৃষ্টিত তেওঁ দুয়োটাতে উত্তীৰ্ণ হব নোৱাৰিলে। এই সম্পৰ্কে বেজবৰুৱাই কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ কৰ্তৃপক্ষৰ ওপৰত এটা মোকৰ্দমা আনে। এই ঘটনাই সৰ্বসাধাৰণৰ মাজত চাঞ্চল্যৰ সৃষ্টি কৰে; কিন্তু দুভাৰ্গ্য-বশতঃ তেওঁ তাত জয়ী হব নোৱাৰিলে। এম-এ পঢ়া কালতে ২৩ বছৰ বয়সত তেওঁ বিয়া কৰায়। বেজবৰুৱাৰ বিয়াখনো ৰহস্যজনক। কাৰণ, বিজ্ঞ লোকে অসমীয়া ভাষা, কৃষ্টি,

সাহিত্যৰ কাৰণে আজীৱন উছৰ্গা কৰিছিল, তেওঁ অসমীয়া ছোৱালী বিয়া কৰোৱা নাছিল। বঙ্গদেশৰ বিখ্যাত ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ ৺হেমেন্দ্রনাথ ঠাকুৰৰ কন্যা শ্ৰীযুতা প্ৰজ্ঞাসুন্দৰী দেবীৰ পাণি গ্ৰহণ কৰে। বেজবৰুৱাৰ নিচিনা লোকে বঙ্গালী, আভিজাত্য আৰু ব্ৰাহ্ম ধৰ্মৰ ছোৱালী বিয়া কৰোৱাত অসমৰ বহুত লোকে তেওঁৰ কাৰ্য্যৰ তীব্ৰ সমালোচনা কৰিছিল। কিন্তু তাৰ উত্তৰত তেওঁ বঙ্গৰ কবীন্দ্ৰ ৰবীন্দ্ৰ ঠাকুৰ যে এসময়ত অসমীয়া আছিল, তাকেহে প্ৰমাণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। বেজবৰুৱাই লিখিছিল, "অনেকে নাজানে যে কলিকতাৰ ঠাকুৰ বংশৰ উপৰি পুৰুষ বিখ্যাত পুৰুষোত্তম বিদ্যাবাগীশ কোচবিহাৰৰ ৰাজসভাত থাকি ৰজাৰ অনুজ্ঞা মতে অসমত প্ৰচলিত 'ৰত্নমালা ব্যাকৰণ' ৰচনা কৰিছিল।" ঠাকুৰ বংশ যে গুৰিতে অসমীয়া আছিল বা অসমৰ লগত তেওঁলোকৰ ঘনিষ্ঠ সম্বন্ধ আছিল, তাকে প্ৰতিপন্ন কৰিবলৈ প্ৰকাৰান্তৰে লক্ষ্মীনাথে চেষ্টা কৰিছিল।

বেজবৰুৱাই কৰ্মজীৱন আৰম্ভ কৰে ব্যৱসায়ী হিচাবে। অসমৰ বিখ্যাত কাৰবাৰী স্বৰ্গীয় ভোলানাথ বৰুৱাৰ লগত লগলাগি প্ৰথমতে কপাহৰ, পিচত কাঠৰ কাৰবাৰত যোগ দিয়ে। বাৰ্ড নামৰ ইংৰাজী কোম্পানী এটাৰ তলতো তেওঁ কিছুদিন কাৰবাৰ কৰে। বেজবৰুৱাই ব্যৱসাত যথেষ্ট ধন ঘটিব নোৱাৰিছিল, কিন্তু থকা দিনকেইটা অভাৱ নোহোৱাকৈয়ে কটাইছিল। এই বিষয়ে তেওঁ মনত কোনো বেজাৰ নকৰিছিল, কিয়নো ধনঘটা তেওঁৰ জীৱনৰ উদ্দেশ্য নাছিল। তেওঁৰ ব্ৰত আছিল—সাহিত্য সেৱা।

লক্ষ্মীনাথৰ সাহিত্য প্ৰতিভা অতুলনীয় আৰু তেওঁৰ প্ৰৱন্ধ বিলাক জাকত জিলিকা। বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য আৰু ভাষা তেওঁৰ লিখনীৰ দ্বাৰা সাজি-পাৰি উঠি অসাধাৰণ ৰূপ লৈ আনৰ মাজত ওলাই পৰে। অসমীয়া জাতিৰ সাধাৰণ ৰীতি-নীতি বোৰেই তেওঁৰ প্ৰৱন্ধৰ বস্তু যোগাইছিল। আন লিখকৰ দৰে বেজবৰুৱাই টান শব্দ প্ৰয়োগ নকৰিছিল; অসমীয়াৰ সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ লোকে যি ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিছিল, তাকে বেজবৰুৱাই সাজপাৰ পিন্ধাই পাঠকৰ আগত এইদৰে উলিয়াই দিছিল যে পাঠকে তাৰেই আনন্দ উপভোগ কৰিছিল। বেজবৰুৱাৰ খুহুতীয়া ৰচনাবোৰ হাস্যৰসৰ প্ৰথম শ্ৰেণীৰ সাহিত্য আছিল। হাস্য আৰু ব্যঙ্গৰসত বেজবৰুৱা এজন সিদ্ধ-হস্ত লিখক আছিল।

বেজবৰুৱাৰ ৰচনাৱলী নানাতৰহৰ। নাটক, জীৱনী, সমলোচনা, কবিতা, খুহুতীয়া কথা, বিবিধ, সাধু আদি সকলো বিধৰ ৰচনা তেওঁ লেখিছিল। তেওঁৰ নাটকৰ ভিতৰত লিটিকাই, পাচনি, নোমল, চিকাৰ-পতি নিকাৰ-পতি, চক্ৰধ্বজ সিংহ, বেলিমাৰ, জয়মতী কুঁৱৰী; উপন্যাসৰ ভিতৰত পদুম কুঁৱৰী; কবিতাৰ ভিতৰত কদম-কলি; জীৱনী আৰু সমালোচনাৰ ভিতৰত ৺দীননাথ বেজবৰুৱা, শঙ্কৰদেৱ, মাধবদেৱ; সাধু আৰু গল্পৰ ভিতৰত জোনবিৰি, সাধুকথাৰ কুকি, সুৰভি; বিবিধৰ ভিতৰত কামত কৃতিত্ব লভিবৰ সঙ্কেত, বাখৰ, ভাগৱত কথা, ভাৰতবৰ্ষৰ বুৰঞ্জী আদিয়েই প্ৰধান। ইয়াৰ উপৰিও তেওঁৰ ছাত্ৰ অৱস্থাত লিখা

'জোনাকীৰ' গদ্য আৰু পদ্য, পিচত নিজৰ সম্পাদিত 'বাঁহী'ত কাহুদী খাৰলী, তত্ত্বকথা, কৃষ্ণকথা, মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ, মোৰ মাতৃমুখ দৰ্শণ আৰু "আৱাহনত" প্ৰকাশিত নানা কথাই অসমীয়া সাহিত্যৰ শ্ৰীবৃদ্ধি কৰিছিল।

বেজবৰুৱাই মাতৃ-ভাষাৰ সেৱা যিদৰে কৰিব পাৰিছিল, মাতৃ-ভূমিৰ সেৱা কাজে কামে তেনেদৰে কৰিব পৰা নাছিল। তথাপি তেওঁ কলমৰ জৰীয়তে আৰু সভাই সমিতিয়ে বক্তৃতা দি দেশৰ সমস্যাবোৰৰ প্ৰতি দেশবাসীৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিছিল। এইটো মন কৰিবলগীয়া যে তাহানি এলাহাবাদৰ কংগ্ৰেছৰ অধিবেশনত অসমৰ প্ৰতিনিধি হিচাবে গৈ বেজবৰুৱাই তাৰ মুকলি সভাত বক্তৃতা দিয়া অসমীয়াৰ ভিতৰত প্ৰথম। বেজবৰুৱাৰ ৰচিত অসমৰ জাতীয়গীত—

"অ' মোৰ আপোনাৰ দেশ
অ' মোৰ চিকুণি দেশ
এনেখন সুৱলা এনেখন সুফলা
এনেখন মৰমৰ দেশ।..."

বঙ্গদেশৰ বঙ্কিমবাবুৰ "বন্দে মাতৰম" গানতকৈ জাতীয়তা বোধত কম নহয়।

লক্ষ্মীনাথে বিষয় ব্যৱসায় সম্পৰ্কত কলিকতা, সম্বলপুৰ, বৰোদা আদি ভাৰতৰ বিভিন্ন ঠাইত ঘুৰি ফুৰিছিল, কিন্তু মাতৃ-ভূমিতে তেওঁৰ শেহ জীৱন ত্যাগ কৰে।

১৯৩৮ চনৰ ২৬ মাৰ্চ তাৰিখে ডিব্ৰুগড়ৰ জোৰায়েকৰ ঘৰত অসমীয়া সাহিত্য আৰু অসমীয়া জাতিক কন্দুৱাই বেজবৰুৱাই ইহলীলা ত্যাগ কৰে। বেজবৰুৱাৰ মৃত্যুত অসমীয়াৰ বিশেষ জাতীয় ক্ষতি হল। বিশ্বকবি ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰে বেজবৰুৱাৰ পৰলোক প্ৰাপ্তিত তলত দিয়া বাণী পঠায়:—

"ভারতবর্ষের প্রত্যেক প্রদেশে তাহার আপন ভাষার পূর্ণ ঐশ্বর্য্য উদ্ভাসিত হইলে তবেই পরস্পরের মধ্যে নিজের শ্রেষ্ঠ অর্ঘ্যের দান প্রতিদান সার্থক হইতে পারিবে এবং সেই উপলক্ষেই শ্রদ্ধা-সমন্বিত ঐক্যের সেতু প্রতিষ্ঠিত হইবে। জীবনে লক্ষ্মীনাথ বেজবরুয়ার এই সাধনা সতন্ত্রিত ছিল. মৃত্যুর মধ্য দিয়া তাঁহার এই প্রভাব বল লাভ করুক এই কামনা করি।"

—রবীন্দ্রনাথ ঠাকুর

উত্তরায়ণ, শান্তিনিকেতন, বেঙ্গল।

৩০।৮।৩৮

সকলো জাতৰ, সকলো ধৰ্মৰ মানুহে ফুকনৰ লগত বন্ধু হৈ ৰং পাইছিল আৰু নিজক কৃতাৰ্থ মানিছিল। ইও তেখেতৰ ব্যক্তিত্বৰ পৰিচয় দিছিল।

তৰুণ ফুকনক কিছুমানে যোগী বুলি কৈছিল, আৰু কিছুমানে ভোগীও বুলিছিল। দৰাচলতে ফুকন যোগী-ভোগী দুয়োটাই আছিল। তেখেতে অৰ্থোপাৰ্জন কৰিছিল প্ৰচুৰৰূপে আৰু সেই হিচাবে বিলাস আৰু সুখ-সম্ভোগৰ মাজেদিয়েই জীৱনৰ এডোখৰ কাল কটাইছিল। আনহাতে দেশসেৱাত লগা কাল ডোখৰত আৰ্থিক দুৰৱস্থাত পৰি যোগীৰ জীৱন অতিবাহিত কৰিছিল। সেইদেখি কথাপ্ৰসঙ্গত এদিন তেঁখেতে এজন বন্ধুক কৈছিল "তইঁতে ভাব যে মই টকা খৰচ কৰো আৰু টকা নহলে চলিব নোৱাৰো। মোৰ লগত ফেৰ মাৰি চলচোন তইঁতক টকা দিলেও খৰচ কৰিব নোৱাৰ আৰু নহলেও নাই নাই কৰ। মোৰ টকা থাকিলেও খৰচ হয়, নহলেও চলে।" তেখেতৰ ঘৰুৱা জীৱনলৈ চালে আন্তৰিক মহত্ত্ব আৰু বিষয়-বৈৰাগ্যৰ চিন পোৱা যায়। তেখেতৰ জনপ্ৰিয়তাৰ ইও এটি কাৰণ আছিল।

ফুকনদেৱ সকলো শ্ৰেণীৰ মানুহৰ প্ৰিয়পাত্ৰ আছিল। কংগ্ৰেছৰ বাহিৰেও অসম সাহিত্যসভা, অসম ছাত্ৰ-সম্মিলন, মহিলা-সভা, ৰায়ত-সভা আদিৰ সভাপতিৰ আসন গ্ৰহণ কৰি তেখেতৰ বহুমূলীয়া প্ৰতিভা ৰাশিৰ পৰিচয় দিছিল। ফুকনে যে কংগ্ৰেছৰ নিচিনা ভাৰতীয় জাতীয়তাবাদৰ সংশ্লিষ্ঠত থাকি অসমৰ সুকীয়া সমস্যা আৰু সংৰক্ষণ নীতি পাহৰিছিল এনে

নহয়; তেখেতে কাগজে পত্ৰে অসমৰ অৱস্থা বিশ্লেষণ কৰি দেশক কৰ্ত্তব্যৰ পথ দেখুৱাইছিল।

তৰুণৰাম ফুকনৰ মৃত্যু বৰ আকস্মিক। ১৯৩৯ চনৰ ২৮ জুলাই তাৰিখে তেখেতে হঠাৎ গুৱাহাটীৰ ভৰলুমুখৰ নিজা ঘৰত পৰলোক গমন কৰে। তেখেতে কোনো বেমাৰত ভোগা নাছিল। মৃত্যুৰ দুই কি তিন দিন আগতে তেখেতৰ অলপ পানী লগা গা অসুখ হৈছিল। আবেলি প্ৰায় পাঁচমান বজাত গা ধোৱা কোঠালিলৈ গা ধুবলৈ যাওঁতে তাতে পৰি হৃদযন্ত্ৰ বন্ধ হৈ মৃত্যু ঘটে। ফুকনৰ মৃত্যুৰ বাতৰি অসমৰ চাৰিওফালে বিজুলিৰ দৰে বিয়পি পৰিল। গুৱাহাটীৰ অসংখ্য লোকে তেওঁৰ মৃত দেহ লৈ নগৰত শোভা যাত্ৰা কৰাৰ পাচত কামাখ্যাৰ শ্মশানত ফুকনৰ অন্ত্যেষ্টি ক্ৰিয়া সম্পাদন হয়। দেশভক্ত ফুকনৰ মৃত্যু বাতৰি পাই ডাঃ ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদে লিখিছিল, "ফুকনৰ মৃত্যু বাতৰি পাই মৰ্মাহত হৈছো। সেই তাহানিৰ অসহযোগ আন্দোলনৰ দিনৰপৰাই মই তেওঁক জানিবলৈ সুযোগ পাইছিলোঁ। তেওঁ এজন সাহসী আৰু বিদগ্ধ যোদ্ধা আছিল। আৰু দেশৰ কাৰণে বিস্তৰ ত্যাগ কৰিছিল। তেওঁ প্ৰদেশৰ অবিসম্বাদী নেতা আছিল আৰু যদিও শেহৰ কালছোৱাত সহকৰ্মীসকলৰ লগত মত বিৰোধ হৈ অৱসৰপ্ৰাপ্ত জীৱন যাপন কৰিছিল, তথাপি দেশকৰ্মী আৰু প্ৰসিদ্ধ নেতা হিচাবে তেওঁৰ স্থান অকণো কম নাছিল। এই সন্ধিক্ষণত তেওঁৰ মৃত্যু এটা ডাঙৰ ক্ষতি।"

কাব্য-সাহিত্যিক হিতেশ্বৰ

"স্বদেশৰ স্বাধীনতা তাৰ অগ যিটো
জীৱন উৎসৰ্গা কৰে, মৰে সমৰত
মৃত্যু তাৰ হয় শান্তি, মহা নিদ্ৰা তাৰ
অনন্ত বিশ্ৰাম মাথো, বিশ্ব জননীৰ
কোলাত (শান্তিৰে ভৰা) অগ্নি তাৰ কায়ে—
সুধাংশুৰ ৰশ্মি যেন, ভূমি শয্যা তাৰ
ফুলৰ কোমল শয্যা, শেল শূল কাঁড়
মাথো পুষ্প বৰিষণ।"

—হিতেশ্বৰ

স্বৰ্গীয় হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা ১৭৯৯ শকৰ পুহমাহত যোৰহাট নগৰৰপৰা ডুমাইলমান দূৰৈত সৰু চৰাইবাহী নামে ঠাইত জন্ম গ্ৰহণ কৰে। বাপেকৰ নাম ৺চাকৌ গগৈ বৰবৰুৱা। এওঁৰ আৰ্থিক অৱস্থা সমলি ভাল নাছিল। সেই কাৰণে হিতেশ্বৰে উচ্চ শিক্ষাৰপৰা বঞ্চিত হৈছিল। অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ প্ৰথম শ্ৰেণীৰ লোকসকলৰ ভিতৰত সম্ভৱতঃ এওঁৱেঁই কম শিক্ষিত আছিল। তেওঁ ইংৰাজী স্কুলৰ প্ৰথম মান শ্ৰেণীলৈ উঠাৰ পিচতেই পঢ়া বিসৰ্জন দিব লগা হয়।

তাৰ পিচত চাহ বাগিচা এখনত সাধাৰণ কেৰাণী পদ এটা লৈ জীৱন নিৰ্বাহ কৰে।

ছাত্ৰ অৱস্থাত হিতেশ্বৰৰ মেধাশক্তিৰ কোনো বিশেষ পৰিচয় পোৱা নগৈছিল। কিন্তু সাহিত্যৰ প্ৰতি তেওঁৰ এটা অসাধাৰণ প্ৰীতি আছিল। স্কুলীয়া পাঠ্য পুথিতকৈ "বাহিৰা" কিতাপত তেওঁ বেচি মনোযোগ আৰু সময় দিছিল। এইবিষয়ে তেওঁ নিজেই লিখিছিল, "… …ছাত্ৰ অৱস্থাত মোৰ "বাহিৰা" কিতাপ পঢ়াত বৰ ধাউতি আছিল। স্কুলৰ লাইব্ৰেৰীৰপৰা মাজে মাজে কিতাপবিলাক আনি পঢ়োহি। লাইব্ৰেৰীত ইংৰাজ লিখকৰ poem দেখি (আৰু বুজিব পৰাই নোৱাৰাই পঢ়ি) মোৰ poet হবলৈ এটা ডাঙৰ আকাঙ্ক্ষা মোৰ মনত বৰকৈ ঠাই লৈছিল; আৰু মাজে সময়ে মোৰ সহপাঠী বন্ধুসকলৰ আগত সেই আকাঙ্ক্ষাৰ কথা প্ৰকাশো কৰিছিলোঁ।" মানুহৰ ইচ্ছা আৰু আগ্ৰহ থাকিলে নিজ উদ্দেশ্যত সিদ্ধি লাভ কৰা অসম্ভৱ নহয়। হিতেশ্বৰৰ কবি হবলৈ ইচ্ছা আছিল গুণেই তেওঁ অসমীয়া ভাষাৰ কাব্যত সাফল্য লাভ কৰিছিল।

এই সময়ত আছিল 'জোনাকী' আৰু 'বিজুলি'ৰ তিৰবিৰণি। অসমৰ শিক্ষিত ডেকাসকলে মাতৃ ভাষাৰ পূজাত বৰ ব্যস্ত আছিল। হিতেশ্বৰেও এই সেৱাত মনোনিবেশ কৰিছিল। তেওঁ আন আন লিখকসকলৰ নিচিনা সাধাৰণ কবিতা, গল্প নাইবা উপন্যাস নিলিখি কাব্য-সাহিত্যৰ চৰ্চা কৰে আৰু লিখিবলৈও আৰম্ভ কৰে। তেওঁ তেওঁৰ বন্ধু সাহিত্যিকসকলৰ

লগত এই বিষয়ে বিষদ আলোচনা কৰিছিল। বন্ধুসকলে আলোচনা প্ৰসঙ্গত কৈছিল যে অসমীয়া ভাষাত epic কাব্য লিখিব পৰা সম্ভব নহয়। ইয়াৰ উত্তৰত বেজবৰুৱাই কৈছিল যে যত্নৰ অসাধ্য একো নাই। চেষ্টা কৰিলে আন আন ভাষাৰদৰে অসমীয়া ভাষাতো উচ্চ ধৰণৰ কাব্য ৰচনা হব পাৰে। সঁচাকৈয়ে বৰবৰুৱাদেৱৰ এই কথা কামত প্ৰতিফলিত হোৱা দেখা গৈছিল। বৰুৱাদেৱে যিখিনি সাহিত্য সম্ভাৰে অসমীয়া ভাষাত যোগান দিছে, সেইবোৰৰ বেচি ভাগেই হৈছে কাব্য। গতিকে বৰবৰুৱা কাব্য-সাহিত্যিক বুলিয়েই অসমত জনাজাত।

বঙ্গদেশত যেনেকৈ মধুসুদন দত্তৰ কাব্যই বঙালী সাহিত্যত যুগান্তৰ আনে, সেইদৰে হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ কাব্যইও অসমীয়া সাহিত্যত নতুন যুগ আনি, ভাষা আৰু সাহিত্য চহকী কৰে। তেওঁৰ আগতে ৺ৰমাকান্ত চৌধুৰী আৰু ৺ভোলানাথ দাস— এই দুজনে অমিত্ৰাক্ষৰ-ছন্দ আৰম্ভ কৰে। এওঁলোক বঙালী কাব্য-ৰচনাৰ দ্বাৰা বিশেষ ভাবে প্ৰভাৱান্বিত হোৱা দেখা গৈছিল, কিন্তু বৰবৰুৱাৰ কাব্যত সংস্কৃত-মূলক বা বিজাতীয় প্ৰভাৱ দেখা নাযায়। অসমীয়া ভাষা, বিশেষকৈ সহজ আৰু সৰল গাঁৱলীয়া ভাষাহে তেওঁ কাব্যত ব্যৱহাৰ কৰিছিল। মৌলিকতা আৰু বাস্তৱতা তেওঁৰ কাব্য-প্ৰতিভাৰ অন্যতম বিশেষত্ব।

বৰবৰুৱাই ১৯০২ চনৰপৰা কাব্য লিখিবলৈ আৰম্ভ কৰে। সেই চনত তেওঁ 'টোপাকলি' খণ্ড কাব্য; ১৯১২ চনত 'কমতাপুৰ ধ্বংস'; ১৯১৩ চনত 'বিৰহীৰ বিলাপ' আৰু 'তিৰুতাৰ আত্মদান' (জয়মতী কাব্য); ১৯১৪ চনত 'আভাস কাব্য' আৰু ১৯১৫ চনত "যুদ্ধ ক্ষেত্ৰত আহোম ৰমনী" কাব্য লিখিছিল। বৰবৰুৱাদেৱ এজন সুনিপুণ ঔপন্যাসিকো আছিল। 'মালিতা' উপন্যাস তেওঁৰ প্ৰধান উপন্যাস। 'মালচ' আৰু 'চকুলো' তেওঁৰ আন চতুৰ্দশী কবিতাৰ পুথি। 'অঙ্গিলা' আৰু 'ডেচডিমনা' নামৰ আন দুখন কাব্য-পুথি। ইয়াৰ উপৰিও, তেওঁৰ কেবাখনো ৰচিত কাব্য অপ্ৰকাশিত হৈ আছে।

লিখকৰ কাব্য সমূহৰ বিষয়-বস্তু আছিল প্ৰধানতঃ বুৰঞ্জী-মূলক। সেইবোৰত তেওঁ দেবাবন্দনা, দেশপ্ৰেম আৰু বীৰত্বৰ বৰ্ণন দি এনেদৰে সজাই পৰাই উলিয়াইছিল যে কাব্য-পিপাসু-সকলে হিতেশ্বৰৰ কাব্য পঢ়ি পৰম তৃপ্তি লভিছিল। তদুপৰি সেইবোৰে তেওঁৰ জাতীয় প্ৰেম আৰু প্ৰত্নতাত্ত্বিক বুৎপত্তিৰ চিনাকি দিছিল। ইংৰাজ কবি মিল্টনৰ দৰে বৰবৰুৱাইও তেওঁৰ কাব্যবোৰ দেবীবন্দনাৰে আৰম্ভ কৰিছিল।

তেওঁ জীৱনত বহুত ঘাত প্ৰতিঘাতৰ মাজেদি দিন নিয়াব লগাত পৰিছিল। পুত্ৰ-ভাৰ্য্যাৰ বিয়োগত তেওঁৰ মন মাজে সময়ে ইমান অধীৰ হৈছিল যে তেওঁ কাব্য ৰচি তাতে শান্তি

পাইছিল। হিতেশ্বৰ আজি আমাৰ মাজত নাই,—আছে তেওঁৰ বাচকবনীয়া কাব্য কেইখনি।

বুৰঞ্জীবিদ্ কনকলাল

অসমৰ বিখ্যাত বৰঞ্জীবিদ্, প্ৰত্নতাত্ত্বিক আৰু সুসাহিত্যিক ৰায় বাহাদুৰ স্বৰ্গীয় কনকলাল বৰুৱা চি-আই-ই অসম আইৰ আন এজনা কৃতী সন্তান। যি সকল লোকে প্ৰায় গোটেই জীৱনটো চৰকাৰী চাকৰি কৰি দেশৰ কৃষ্টি, প্ৰত্নতত্ত্ব, সাহিত্য আৰু বুৰঞ্জীৰ চৰ্চা কৰি অসমৰ সুনাম আৰ্জিছিল. তেওঁ-বিলাকৰ ভিতৰত আছিল আন এজন ৰায় বাহাদুৰ কনকলাল। তেখেতৰ বিয়োগত যে অসমৰ অপূৰণীয় ক্ষতি হৈছে তাক কোনেও নুই বুলিব নোৱাৰে।

কলকলাল বৰুৱাই ইংৰাজী ১৮৭২ চনৰ ১৬ ডিচেম্বৰত গুৱাহাটীত জন্ম গ্ৰহণ কৰে। দেউতাকৰ নাম ৺লক্ষ্মীলাল বৰুৱা। এই বৰুৱা পৰিয়ালটো ভাটীৰপৰা অহা কায়স্থ বংশৰ। এওঁলোকৰ আদি পুৰুষজনৰ নাম ৺পীতাম্বৰ ঘোষ। "ঘোষ" উপাধিটোকে উপলক্ষ কৰি বহুত বঙালী বুৰঞ্জীবিদে বৰুৱা ডাঙৰীয়াক বঙালী বুলি কৈছিল। কিন্তু বুৰঞ্জীবিদ্ কনকলাল ডাঙৰীয়াই অসমৰ পুৰণি পাঁজি-পুথি খুচাৰি দেখুৱালে যে

'ঘোষ', 'বসু', 'গুহ' আদি কেৱল বঙালীয়েই যে লিখে এনে নহয়; ভাৰতৰ ভিন্ ভিন্ ঠাইত এই উপাধিবোৰ প্ৰচলিত আছিল। কাজেই বৰুৱাদেৱে তেওঁলোকৰ উপৰিপুৰুষ পীতাম্বৰ ঘোষ উত্তৰ ভাৰতৰ লোক বুলি বুৰঞ্জীৰ সাহাযোৰে প্ৰতিপন্ন

বুৰঞ্জীবিদ্ কনকলাল বৰুৱা

কৰিছিল। তেওঁ ইয়াকো প্ৰমাণ কৰিছিল যে কৌটিল্য কুমাৰিলা ভট্ট আদি পণ্ডিতসকলৰো জন্মস্থান আছিল অসম।

উত্তৰ ভাৰতৰপৰা আহি উক্ত 'ঘোষ' পৰিয়ালটো প্ৰথমতে শিৱসাগৰত আছিল। কিন্তু সেই সময়ৰ ৰজাঘৰীয়া কুচক্ৰত পৰি কনকলালৰ ককাদেউতাক তুতিৰাম বৰুৱা ভটীয়াই আহি গুৱাহাটীত বসতি কৰেহি। তুতিৰামৰ দুটি লৰা আছিল—

প্ৰিয়লাল আৰু লক্ষীলাল। ৺লক্ষীলালৰ পুত্ৰ কনকলাল। লক্ষীলালে মুন্সিফৰ কাজ কৰিছিল। কনকলাল লৰা অৱস্থাত থাকোতেই তেওঁৰ পিতৃ বিয়োগ হয়। সেই কাৰণে নানা অসুবিধাৰ মাজেদি তেওঁ ডাঙৰ দীঘল হৈ শিক্ষা লাভ কৰিব লগাত পৰিছিল।

কনকলালে ১৮৮৯ চনত সুখ্যাতিৰে এণ্ট্ৰেন্স পাছ কৰি কলিকতাত এফ-এ আৰু ১৮৯৩ চনত বি-এ পৰীক্ষা পাছ কৰে। তাৰ দুবছৰৰ পিছত যথা সময়ত বি-এল পৰীক্ষা পাছ কৰে। অলপ দিনৰ পিচত গুৱাহাটীত ওকালতি আৰম্ভ কৰেহি, কিন্তু সৰহ দিন নৌহওঁতেই ১৮৯৮ চনত ই-এ-চি কামত সোমায়। সেইদিন ধৰি বৰুৱাদেৱে কৰ্ম বহুল জীৱন কটায়। আমাৰ বহুত লোকে চৰকাৰী কামত সোমাইলৈ আন আন কামৰ ফালে পিঠি দিয়ে। কিন্তু বৰুৱাদেৱ এনে বিধৰ চাকৰিয়াল নাছিল। তেওঁ একহাতে যেনেকৈ চৰকাৰীকাম দক্ষতাৰ সহিত সম্পাদন কৰি ৰজাঘৰৰ সমাদৰ আৰু শলাগ পাইছিল, তেনেকৈ অসমৰ লুপ্ত প্ৰত্নতত্ত্ব আৰু বুৰঞ্জীৰ সম্পাদবোৰ উদ্ধাৰ কৰি দেশবাসীৰ মৰম পাইছিল।

চৰকাৰৰ তলত বৰুৱাই কেবা বিভাগতো সুখ্যাতিৰে কাম কৰিছিল। আৰু তাৰ ফলত ১৯১৬ চনত নববৰ্ষ উপলক্ষে ৰজাৰ উপাধি বৰ্ষণত ৰায় বাহাদুৰ খিতাপ পায়। চৰকাৰী কামৰ হেঁচা স্বত্বেও ১৯১৬ চনত চাৰ টমাচ হ'লাণ্ডৰ সভাপতিত্বত বহা ভাৰতৰ শিল্প কমিচনৰ (Royal Industrial Commission)

সভা নিৰ্বাচিত হয়। ১৯২১-২২ চনত বৰ্তমান ভাৰত বৰলাট লৰ্ড লিন্‌লিথ্‌গোৰ সভাপতিত্বত গঠিত হোৱা কৃষি-কমিচনত (Indian Agricultural Commission) যোগ দি অসমৰ কৃষি আৰু বাণিজ্য সম্পদ সম্পৰ্কীয় সকলো কথা বুজাই দিছিল। বৰুৱাদেৱে অসমৰ শিল্প-বিভাগৰ ডাইৰেক্টৰ পদ অস্থায়ীকৈ পিচত নিগাজিকৈ পূৰণ কৰি দেশৰ এই আৱশ্যকীয় বিভাগ-টোৰ জৰীয়তে পাৰ্য্যমানে উন্নতি কৰে। অসমীয়া পাট-পলুৰ পুনৰুদ্ধাৰ, দেশৰ শিল্প কমাৰ, কুমাৰ-ব্যৱসায় আৰু বাটৈ-বিদ্যাৰ উন্নতিৰ কাৰণে তেওঁৰ দিনত যোৰহাটত ব্যৱসায়ী-বিদ্যালয় (Technical School) স্থাপিত কৰি অসমৰ এটা অভাৱ পূৰণ কৰি থৈ যায়। প্ৰকাশ যে সেই অনুষ্ঠানৰ উন্নতিকল্পে জনৈক সদাশয় ভদ্ৰলোকৰপৰা যথেষ্ট টকা আদায় কৰিছিল।

সুদীৰ্ঘকাল চৰকাৰী কাম কৰি ১৯২৭ চনত তেওঁ তাৰ পৰা অৱসৰ লয়। কিন্তু ইমানতে তেওঁ কৰ্মজীৱনৰপৰা মেলানি মাগি এলেহুৱা জীৱন কটাবলৈ ভাল নাপাইছিল। সেই বাবে অসম ব্যৱস্থাপক সভাৰ সভ্য নিৰ্বাচিত হৈ প্ৰায় দহ বছৰ কাল মণ্টেগু-চেমচফ'ৰ্ড শাসন সংস্কাৰৰ তলত ১৯৩৭ চনলৈ মন্ত্ৰী হৈ থাকে। ৰাজনীতি ক্ষেত্ৰত বৰুৱাদেৱ উদাৰ-পন্থী আছিল। তেওঁ কংগ্ৰেছৰ নিচিনা জাতীয় উগ্ৰদলত যোগ নিদিছিল; তথাপি কংগ্ৰেছৰ বাহিৰত থাকিয়েই নিজ বুদ্ধি আৰু বিবেচনা অনুসৰি দেশৰ আৰু দহৰ সেৱা কৰিবলৈ পিচ হোহোকা নাছিল। ১৯৩৭ চনত বৰুৱাদেৱে C. I. E.

(Companion of the Order of the Indian Empire) উপাধি পায়।

সাহিত্য ক্ষেত্ৰতো বৰুৱাদেৱৰ দান সাধাৰণ নাছিল। 'অসম বন্ধু', 'মৌ', 'জোনাকী' আদি পুৰণি আলোচনীবোৰত তেওঁ তত্ত্বমূলক কবিতা আৰু প্ৰবন্ধ লিখি সাহিত্য সেৱাও কৰিছিল। চৰকাৰী কামত থকা কালত সময় কটাবলৈ তৰল উপন্যাস পঢ়ি দিন কটাইছিল। গবেষণা আৰু অনুসন্ধানমূলক আলোচনী, বিশিষ্ট প্ৰত্নতাত্ত্বিক আৰু বুৰঞ্জীবিদ লোকসকলৰ কিতাপ পঢ়িছিল। এই চেষ্টাৰ একগ্ৰতাৰ ফলত বৰুৱাদেৱে "কামৰূপৰ প্ৰাচীন ইতিহাস" (The Early History of Kamarup) নামৰ অমূল্য বুৰঞ্জী ইংৰাজী ভাষাত লিখি অসমৰ পৰম হিত সাধি গৈছে। এই পুথিখন বৰুৱাদেৱৰ অসমৰ সংস্কৃতি আৰু বুৰঞ্জীত এটা আপুৰুগীয়া দান বুলি কব পাৰি। ইয়াৰ উপৰিও তেওঁ অসম সাহিত্য সভা আৰু উক্ত সভাৰ বুৰঞ্জী বিভাগৰ সভাপতিৰ আসন গ্ৰহণ কৰি এই অনুষ্ঠানবোৰৰ উন্নতি কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। বৰুৱাদেৱে এখন 'আত্ম-জীৱনী' লিখিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল; কিন্তু উক্ত পুথি শেহ নোহওঁতেই বৰুৱাদেৱ সিপুৰীলৈ যাত্ৰা কৰে।

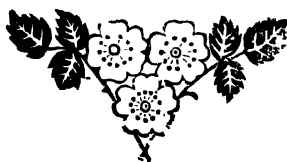
প্ৰত্নতাত্ত্বিক পণ্ডিত হিচাবে বৰুৱাদেৱৰ সম্পাদিত "The Journal of the Assam Research Society" নামৰ আলোচনীখনে বিশেষ পৰিচয় দিছিল। এই আলোচনীখন ১৯.২ চন গঠিত 'কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতি'ৰ মুখ-পত্ৰ।

সমিতিৰ জন্মৰেপৰা বৰুৱা তাৰ এজনা বিশিষ্ট সভ্য আছিল আৰু ১৯২৮ চনৰপৰা মৃত্যুলৈকে তেওঁ এই সমিতিৰ সভাপতি আছিল। ১৯৩৩ চনৰপৰা উক্ত আলোচনীখনৰ সম্পাদন কাম অতি সুচাৰু আৰু পাণ্ডিত্যেৰে কৰি আহিছিল। কামৰূপৰ প্ৰাচীন ইতিহাস' আৰু এই আলোচনীৰ পাতত অসমৰ অন্ধকাৰ যুগৰ অৰ্থাৎ ৬ষ্ঠ শতিকাৰপৰা ৯ম শতিকালৈ কাল ডোখৰৰ বুৰঞ্জী, ভূগোল, ৰাজনীতি, দৰ্শন, সমাজনীতি আৰু ধৰ্ম বিষয় বহুত কথা বৰুৱাদেৱে পোহৰলৈ আনি যি অশেষ উপকাৰ কৰিছে, তাক কোনেও পাহৰিব নোৱাৰে।

বৰুৱাদেৱৰ অন্যতম প্ৰশংসনীয় আৰু চিৰস্মৰণীয় কাম গুৱাহাটীত স্থাপিত অসম প্ৰাদেশিক যাদুঘৰ (The Assam Provincial Museum)। পূৰ্বণি কামৰূপ ৰাজ্যৰ উচ্চ সভ্যতাৰ নিদৰ্শন, যেনে স্থাপত্য শিল্প, ভাস্কৰ্য্য আদি অসমৰ চুকে কোণে, হাবি-পৰ্বতে সিঁচৰতি হৈ পৰি আছিল। এইবোৰ অমূল্যৰত্ন ক্ৰমান্বয়ে লুপ্তপ্ৰায় হোৱা দেখি বৰুৱাদেৱে তাক সঙ্কলন আৰু সংগ্ৰহ কৰি তাক ভালদৰে এঠাইত সংৰক্ষিত কৰি ৰাখিবৰ উদ্দেশ্যে ১৯৩৪ চনত অসমত এটা যাদুঘৰ স্থাপন কৰিবলৈ সঙ্কল্প কৰে। তাৰ বাবে তেওঁ নিজে এখন আঁচনি তৈয়াৰ কৰি, ধন তুলি, যাদুঘৰৰ সকলো বিষয় বস্তু সংগ্ৰহ কৰিবলৈ প্ৰাণপণে চেষ্টা কৰে। তেওঁৰ আপ্ৰাণ চেষ্টাতেই ১৯৪০ চনত অসম মিউজিয়ামৰ কাম শেষ হয়। এই মিউজিয়াম উদ্বোধন উৎসৱত অসমৰ লাটবাহাদুৰ চাৰ ৰবাৰ্ট

ৰীড়ে তেওঁৰ উদ্যমৰ প্ৰশংসা কৰিছিল। অসম মিউজিয়াম বৰুৱাদেৱৰ কৰ্মশক্তিৰ কীৰ্তিস্তম্ভ আৰু স্বদেশ-প্ৰীতিৰ নিদৰ্শন।

বৰুৱাদেৱৰ ইতিহাস-পাণ্ডিত্য অসমৰ বাহিৰতো জনাজাত আছিল। সেইবাবেই ভাৰত চৰকাৰে ১৯৩৯ চনত ভাৰতীয় ঐতিহাসিক কমিচনৰ সদস্য (The Indian Historical Commission) নিয়োগ কৰে। সেই বছৰৰ ডিচেম্বৰ মাহত কলিকতাত বহা কমিচনৰ অধিবেশনত যোগ দিবলৈ যায়। তেতিয়া তেওঁৰ শৰীৰ ভাল নাছিল। অসমৰ দুৰ্ভাগ্য যে বৰুৱাদেৱে আৰু দুনাই অসমলৈ ফিৰি নাহিল। ১৯৪০ চনৰ ৮ জানুৱাৰী তাৰিখে কলিকতা মহানগৰীত কেইদিনমান শাৰীৰিক অসুস্থতাৰ পিচত বৰুৱাদেৱৰ চিৰকাললৈ এই সংসাৰৰপৰা বিদায় লয়।

ঔপন্যাসিক ৰজনীকান্ত

"পৃথিবীত আচল ধৰ্ম্ম হৈছে কৰ্ত্তব্য পালন কৰা। তাৰ লগে লগে সত্য, সংযম, ধৈৰ্য্য, পৰোপকাৰ, দান, দয়া, স্বাৰ্থত্যাগ, পবিত্ৰতা, ক্ষমা, নম্ৰতা, বিনয়, সমাজ ৰক্ষাৰ্থে ন্যায় কৰ্ম্ম ইত্যাদি আচৰণ কৰা, ঈশ্বৰত বিশ্বাস আৰু ভক্তি ৰখা।"

— ৰজনীকান্ত।

১৮৬৭ চনৰ ২৪ নবেম্বৰ তাৰিখে স্বৰ্গীয় ৰজনীকান্ত বৰদলৈ গুৱাহাটীৰ চেনিকুঠিত জন্মগ্ৰহণ কৰে। এওঁৰ ককাদেউতাক অসমৰ কোন ঠাইৰ মানুহ আছিল, তাক ঠিৰাংকৈ কব নোৱাৰি। খুব সম্ভব এই পৰিয়ালটো শিৱসাগৰৰ লোক আছিল। কিন্তু মানৰ আক্ৰমণৰ সময়ত কামৰূপলৈ ভটীয়াই আহি নদীয়া শান্তিপুৰত কিছুদিন পলাই থাকেগৈ। তাৰপৰা পুনৰ অসমলৈ আহি কামৰূপৰ বজালিত বাস কৰে। বজালিত ৰজনীকান্তৰ দেউতাক নৰকান্তৰ জন্ম হয়। কিছুদিন পিচত বজালিৰ পৰা অলপ উজাই আহি গুৱাহাটীত নিগাজিকৈ বাস কৰে।

ৰজনীকান্তই দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে ন বছৰ বয়সতে দেউতাকক হেৰুৱায় আৰু সেই কাৰণে মোমায়েক ৺দুৰ্ল্লভচন্দ্ৰ চাংকাকতী দেৱৰ তত্ত্বাৱধানত থাকি লিখা-পঢ়া শিকিব লগাত পৰে।

মোমায়েকে জিলাধিপতিৰ অফিচত একাউন্টেণ্টৰ কাম কৰিছিল। এওঁৰ আৰ্থিক অৱস্থা বৰ ভাল নহলেও ভাগিনিয়েকৰ পঢ়া খৰচ বহন কৰিবলৈ গাত লৈছিল। কাৰণ তেওঁ ৰজনীকান্তৰ তীক্ষ্ণ বুদ্ধি দেখি সন্তোষ পাইছিল।

ৰজনীকান্তই গুৱাহাটীৰ চৰকাৰী উচ্চ ইংৰাজী স্কুলত মনোযোগেৰে পঢ়ি ১৮৮৫ চনত কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ এণ্ট্ৰেঞ্চ পৰীক্ষাত দক্ষতাৰে উত্তীৰ্ণ হয়। আৰু মাহিলী ২০৲ টকাকৈ 'ইলিয়ট বৃত্তি' লাভ কৰে। ইয়াৰ পিচত এওঁ কলিকতালৈ গৈ বিদ্যাসাগৰ কলেজত ভৰ্তী হয। দুবছৰৰ পিচত প্ৰথম বিভাগত এফ-এ পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হয়। ইয়াৰ দুবছৰৰ পিচত বি-এ পৰীক্ষা পাছ কৰে। এওঁ যে কেৱল কলেজৰ পাঠ্য পুথিকেইখন পঢ়িয়েই সময় নিয়াইছিল বা তাতেই জ্ঞান লাভ কৰিছিল এনে নহয়; শুনা যায় গাৰ্হস্থ্য জীৱনৰ লাগতিয়াল বুলি আয়ুৰ্বেদ বা ডাক্তৰী বিদ্যাৰো যথেষ্ট পুথি পঢ়ি জ্ঞান লাভ কৰিছিল। বি-এ পাছ কৰি উঠি কিছুদিন তেওঁ ওকালতিও পঢ়িছিল।

কোৱা বাহুল্য, তেতিয়াৰ দিনত অসমত উচ্চ ইংৰাজী শিক্ষা লাভ কৰা লোকৰ সংখ্যা নিচেই তাকৰ আছিল। যি কেইজন লোকে কলিকতাত গৈ বি-এ পৰীক্ষা পাছ কৰিছিল, তেওঁলোকে অতি সহজে ৰজাঘৰীয়া চাকৰি লাভ কৰিব পাৰিছিল। ৰজনীকান্তই উকিল হোৱাৰ উদ্দেশ্যে যদিও আইন পঢ়িবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল, তথাপি সেই শিক্ষা পূৰ নো-হওঁতেই তেওঁ

চৰকাৰী কামত সোমাই কৰ্ম-জীৱন আৰম্ভ কৰে। সম্ভৱ আৰ্থিক অৱস্থা ভাল নোহোৱাৰ কাৰণে তেওঁ চৰকাৰী কামত সোমাব লগাত পৰিছিল। মোমায়েকৰ সাহায্যত তেওঁ আৰু সৰহ দিন পঢ়ি খৰচৰ হেঁচা দিবলৈ ইচ্ছা নকৰিছিল। সেইবাবে তেওঁ ১৮৯০ চনত ঘৰলৈ আহি এটা চল্লিচটকীয়া কেৰাণীগিৰি কামত সোমায়। অৱশ্যে কেইমাহমান কাম কৰাৰ পিচতেই ৰজনীকান্ত চৱডিপুটী কলেক্টৰৰ পদত নিযুক্ত হয়।

ইয়াৰ আগতে তেওঁ কিছুদিন ১৮৯১ চনৰ মানুহ-গণনাৰ কামত ভৰ্ত্তী হয়। এই সময়ত কোনো চৰকাৰী কামৰ সংযোগত ইংৰাজ বুৰঞ্জীবিদ্ গেইট্ চাহাবৰ লগত এওঁৰ সাক্ষাৎ হয়। অসমৰ বুৰঞ্জীসম্পৰ্কে গেইট চাহাবে ৰজনীকান্তক কেটামান প্ৰশ্ন সোধে। কিন্তু এওঁ তাৰ প্ৰকৃত উত্তৰ দিব নোৱাৰাত ৰজনীকান্তক গেইট চাহাবে এই বুলি কয়; "তুমি অসমৰ শিক্ষিত ডেকা; এজন গ্ৰেজুয়েট। অথচ অসমৰ বিষয়ে একো নাজানা।" এই কথাত ৰজনীকান্তই বৰ লাজ পায় আৰু তেতিয়াৰপৰাই অসমৰ বুৰঞ্জী অধ্যয়নৰ প্ৰতি এটা ধাউতি হয়। প্ৰকাৰান্তে কবলৈ গলে গেইট চাহাবেই ৰজনী কান্তৰ বুৰঞ্জী-জ্ঞান লাভৰ কাৰণে দায়ী।

চবডিপুটী কলেক্টৰ পদত তেওঁ ৯ বছৰ সুখ্যাতিৰে কাম কৰে। তাৰ পিচত হাকিমৰ পদলৈ উঠে। এই দায়িত্ব পূৰ্ণ কামত অসমৰ কেবা ঠাইতো গাৱেঁ ভূৱেঁ ঘূৰি ফুৰে। এওঁ উত্তৰ লক্ষ্মীমপুৰত থকা কালত তাৰ ওচৰ চুবুৰীয়া পাৰ্বত্য

মিৰি নগা আদি লোকসকলৰ আচাৰ ব্যৱহাৰ, ৰীতি-নীতি, বুৰঞ্জী, সাধুকথাবিলাকৰ বিস্তৃত জ্ঞান লাভ কৰিছিল। এওঁ এবাৰ ডিপুটী কমিচনাৰৰ পদো লাভ কৰিছিল।

এওঁ যদিও চৰকাৰৰ এজন যোগ্য আৰু ৰাজভক্ত বিষয়া আছিল, তথাপি চৰকাৰী কামতে ব্যস্ত থকা নাছিল। একপিনে কামৰ হেঁচা, আনপিনে তেওঁৰ সাহিত্য চৰ্চা। এই দুয়োটা গধুৰ আৰু দায়িত্বপূৰ্ণ কামৰ কাৰণে শৰীৰৰ বহুখিনি ব্যাঘাত হৈছিল। আৰু তেতিয়া ডাক্তৰে তেওঁক কামৰপৰা অৱসৰ লবলৈ উপদেশ দিয়ে। ১৯১৮ চনত কামৰপৰা অৱসৰ লয়। কিছুমানে কয় যে ৰজনীকান্তই চাহ-বাগিচাৰ ব্যৱসায় কৰিবৰ উদ্দেশ্যেহে কামৰপৰা অৱসৰ লৈছিল; কিন্তু এই কথা সঁচা নহয়। অৱসৰ গ্ৰহণ কৰাৰ কিছুদিন পিচত ডিব্ৰুগড়ৰ মাকুম জংছনত চাহ-বাগিচা খোলে। তেওঁ প্ৰায় কেবাখনো বাগিচা খোলে; কিন্তু তেওঁৰ দুৰ্ভাগ্য যে ১৯৩১ চনৰপৰা হোৱা জগতৰ আৰ্থিক দুৰৱস্থাত, বিশেষকৈ চাহ-শিল্পত অত্যন্ত লোকচান হোৱাত ৰজনীকান্ত সৰ্বশ্ৰান্ত হয়। চাহ বাগিচা খোলাৰ সময়ত তেওঁ বহুত টকা ধাৰ লৈছিল। গত্যন্তৰ নাপাই ১৯৩৫ চনত তেওঁৰ ডিব্ৰুগড়ৰ নিজৰ ঘৰমাটি আৰু বাগিচা বিক্ৰী কৰি ঋণ-মুক্ত হয়। তাৰ পিচত তেওঁ গুৱাহাটী জন্মস্থানলৈ ঘূৰি আহে আৰু মাটি বাৰী কিনি জীৱনৰ শেহমুহূৰ্ত্তলৈকে ইয়াত থাকে।

চৰকাৰী কাম আৰু চাহবাগিচাত জীৱনৰ আগডোখৰ কটালেও বৰদলৈদেৱে সাহিত্য চৰ্চাত তেওঁৰ আজীৱন উচৰ্গা

কৰি দিছিল। এওঁ যেতিয়া ছাত্র অৱস্থাত আছিল, সেই সময়ত অসমীয়া সাহিত্যই ঠন ধৰি উঠিব পৰা নাছিল। বৰদলৈৰ সাহিত্যৰ প্রতি আগ্রহ দেখি স্বৰ্গীয় পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী প্রভৃতি জনচেৰেক সাহিত্যসেৱীয়ে ৰজনীকান্তক "জোনাকী" কাকতত প্ৰৱন্ধ লিখিবলৈ উৎসাহ দিয়ে। আৰু ১৮৯০ চনত তেওঁ উক্ত আলোচনীত মানৱ শৰীৰতত্ত্ব সম্পৰ্কে এটা প্ৰৱন্ধ লিখে। এয়ে তেওঁৰ প্ৰকাশিত প্ৰথম প্ৰৱন্ধ। তেতিয়াৰপৰা তেওঁ অসমৰ ন পুৰণি সকলো আলোচনীত প্ৰবন্ধ লিখে। অসমীয়াত তেওঁ এজন সুলিখক আছিল; কিন্তু ইংৰাজী ভাষাতো এজন সুসিদ্ধ লিখক আছিল। মিৰি জাতীৰ ধৰ্ম, অসমৰ মাটিৰ সাজ-গঢ়া, চুটিয়া জাতিৰ ধৰ্ম আৰু বুৰঞ্জী, অসমীয়া ভাষা, মাছ-ব্যৱসায় আদি বিভিন্ন বিষয়বোৰ সম্পৰ্কে ইংৰাজীত প্ৰবন্ধ লিখিছিল। ইয়াৰ উপৰিত ৰজনীকান্তই ঠায়ে ঠায়ে সভা সমিতিত অসমজাতিৰ, বিশেষকৈ পাৰ্বত্য জাতিৰ বিষয়ে গবেষণাপূৰ্ণ বক্তৃতা দিছিল।

ৰজনীকান্ত অসমৰ অদ্বিতীয় ঔপন্যাসিক। উপন্যাস লিখাত তেওঁ যি নৈপুণ্য দেখুৱাইছিল, সি অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ আন এটা গৌৰৱ। আন ঔপন্যাসিক বা গল্প লিখকৰ দৰে তেওঁ কাল্পনিক উপন্যাস বা গল্প লিখিছিল। অসমত মানৰ আক্ৰমনত অসমীয়া জাতিৰ বিপত্তি আৰু দেশৰ আচাৰ ব্যৱহাৰ আদি বোৰেই আছিল তেওঁৰ উপন্যাসৰ বিষয় বস্তু। ৰজনীকান্তৰ উপন্যাসবোৰ অসমীয়া ভাষাৰ অমূল্য সাহিত্য সম্ভাৰ। তেওঁ 'মনোমতী' (১৯০০), 'মিৰি-জিয়াৰী।

(১৮৯৫), 'ৰঙ্গিলী' (১৯১৫), 'নিৰ্ম্মল ভকত' (১৯২৫), 'তাম্ৰেশ্বৰীৰ মন্দিৰ' (১৯২৫). 'ৰহদৈ লিগিৰী,' (১৯৩৩) আৰু 'ৰাধাৰুক্মিণীৰ ৰণ, (১৯২৫)—এই কেইখন উপন্যাস লিখিছিল। 'ভোলাই-শৰ্ম্মা' নামৰ এখন হাঁহি-ধেমালিৰ কথা লিখি তাত তেওঁৰ আত্মজীৱনীৰ আভাস দিয়ে। ৰজনীকান্তৰ শেহ উপন্যাস "তিলোত্তমা"—এইখন তেওঁৰ মৃত্যুৰ কিছুদিন আগতে লিখি শেহ কৰে। তেওঁ এখন 'আত্ম-জীৱনী'ও সঙ্কলন কৰে।

ঔপন্যাসিক বৰদলৈৰ উপন্যাসবোৰ পঢ়িলে ইংৰাজ সাহিত্যিক ৱাল্টাৰ স্কট আৰু বঙ্গসাহিত্যিক বঙ্কিমচন্দ্ৰ বন্দোপাধ্যায়ৰ সাহিত্যলৈ মনত পৰে। সেই কাৰণে ৰজনীকান্তক অসমৰ 'স্কট' বা 'বঙ্কিম' বুলিব পাৰি। স্কট আৰু বঙ্কিম বাবুয়ে দেশৰ গৌৰৱময়ী বুৰঞ্জীৰ প্ৰধান ঘটনাৱলী উপন্যাস আকাৰে লিখিছিল। সেইদৰে আমাৰ বৰদলৈ-দেৱেও অসমৰ বুৰঞ্জীমূলক ঘটনা সমূহক উপন্যাসত লিখিছিল। তেওঁ আন আন অসমীয়া ডেকা লিখাৰুসকলৰ পুথি পঢ়ি অসমীয়া সাহিত্য-চৰ্চা কৰিবলৈ পৰম উৎসাহ দিছিল। তেওঁ আনৰ প্ৰতি বৰ দয়ালু আছিল। তেওঁ পৰম ঈশ্বৰবিশ্বাসী আছিল। তেওঁ যি কামকে কৰক, প্ৰথমতে ঈশ্বৰৰ নাম লৈহে আৰম্ভ কৰিছিল।

যোৱা ১৯৩৬ চনৰপৰা ৰজনীকান্তই একাঙ্গী ৰোগত আৰু ৰক্ত-চাপত নিকাৰ ভুগে। চাৰি বছৰ এই ৰোগত থাকি ১৯৪০ চনৰ মাৰ্চ মাহৰ ১৫ তাৰিখে ৰাতিপুৱা সাতমান বজাত ইহলীলা ত্যাগ কৰে। এই সুদীৰ্ঘ কাল ডোখৰত তেওঁৰ পতিব্ৰতা ঘৈনীয়েকে অহনিশে গিৰিয়েকৰ পৰিচৰ্য্যা কৰি যি স্বামী-ভক্তি দেখুৱাইছিল, সি সঁচাকৈয়ে আদৰ্শ-স্বৰূপ।

ৰায়বাহাদুৰ ভুবনৰাম

আত্মবল পৰম বল। এই বলত যি ডাঙৰ হ'ব পাৰে, সি ধন্য। মানুহ ডাঙৰ বা ধনী হয় নানা উপায়ে। কিছুমানে তেওঁলোকৰ পিতৃ বা পিতামহৰ সম্পত্তিৰ সাহায্যেৰে ডাঙৰ হয় বা ধনী বোলাব পাৰে; কিছুমানে আকৌ নিজ মেধাশক্তিৰ বলত শিক্ষা লভি জীৱনৰ অৰ্থ উপাৰ্জন কৰি সুখেৰে দিন নিয়ায়। কিন্তু বিদ্যাত দুখীয়া, অৰ্থত দুখীয়া—এনে কম মানুহেহে নিজ বাহুবলৰ বলত ধন আৰ্জি সমাজৰ নাইবা দেশৰ হিত সাধিব পাৰে। আন দেশৰ কথা নকলেও, অসমত এনে লোকৰ সংখ্যাও অতি কম। তাৰ ভিতৰত আছিল গুৱাহাটীৰ উদ্যোগী পুৰুষ স্বৰ্গীয় ৰায়বাহাদুৰ ভুবনৰাম দাস।

দৰংজিলাৰ পছিম সীমাত কুৰুৱা নামৰ এখন গাঁও আছে। এই গাঁৱতে এজন গাঁৱলীয়া খেতিয়কৰ ঘৰত ভুবনৰামৰ ইং ১৮৫৬ চনত জন্ম হয়। বাপেকৰ নাম আছিল দিপৰু। বাপেকৰ আৰ্থিক অৱস্থা তেনেই বেয়া আছিল। ভুবনৰামে এই সাধাৰণ পৰিয়াল এঘৰত জন্ম গ্ৰহণ কৰি নিজৰ বুদ্ধি, বৃত্তি আৰু অধ্যৱসায়ৰ বলত অসমৰ এজন লেখত লব লগীয়া লোক হৈ উঠিছিল।

গাঁৱৰ পাঠশালা স্কুলতে ভুবনৰামে অলপ অচৰপ শিক্ষা লাভ কৰি গুৱাহাটীলৈ আহে। সম্ভৱতঃ তেওঁ গুৱাহাটী-লৈ চাকৰি বিচাৰিহে আহিছিল। কিন্তু তেওঁৰ চাকৰি কৰা নহ'ল। স্থানীয় এজন সদাশয় লোকৰ ঘৰতে থাকি গুৱাহাটী ইংৰাজী হাই স্কুলত ভৰ্ত্তী হৈ কোনোমতে তেওঁলোকৰ সাহায্যতে থাৰ্ড ক্লাচলৈ, (এতিয়াৰ ক্লাচ এইটলৈ) উঠে। আৰ্থিক অনাটনৰ কাৰণে ভুবনৰামে আৰু পঢ়িব নোৱাৰিলে। ইয়াৰ পিচত তেওঁ তাহানিৰ জাহাজ কোম্পানীত মাহে ৭৲ টকা দৰমহাত চাকৰি এটা সংগ্ৰহ কৰি লয়। এই সাতটকীয়া দৰমহাৰ পৰা ভুবনৰামে পিচত ১০০৲ টকাকৈ মাহিলি দৰমহা পাইছিল। কৰ্ত্তব্যত মনোযোগ দিলে, উদ্যোগী পুৰুষে হাতে হাতে লক্ষ্মী পায়। ইয়াৰ প্ৰমাণ ভুবনৰাম। প্ৰকাশ যে তেওঁ কামত ইমান মন দিছিল যে কাম শেহ নকৰাকৈ ঘৰলৈ ভাত খাবলৈও নাহিছিল। ভুবনৰামৰ এনে কৰ্ত্তব্যনিষ্ঠাত জাহাজকোম্পানীৰ কৰ্ত্তৃপক্ষ ইমান সন্তুষ্ট হৈছিল যে কোম্পানীয়ে তেওঁক বহুত কথাত পৰামৰ্শ লৈছিল।

লৰাকালতে অৰ্থাৎ ১৪ বছৰ বয়সতে ভুবনৰামৰ বিয়া হয়। তেওঁৰ মুঠ ১৯টা লৰা-ছোৱালী হৈছিল; কিন্তু তাৰ ভিতৰত কেৱল তেওঁৰ জ্যেষ্ঠলৰা ৺লীলাৰাম দাস হে ৰৈছিল। বাকী আটাইবোৰ কেচুৱা অৱস্থাতে মৰে।

ভুবনৰামৰ লোকপ্ৰিয়তা বিশেষ উল্লেখযোগ্য। কি বঙালী কি অসমীয়া কি ইংৰাজ সকলো জাতিৰ আৰু সকলো সম্প্ৰদায়ৰ

লোকে তেওঁক সমানে ভাল পাইছিল। বঙালী আৰু অসমীয়াৰ মাজত ভুবনৰাম যোগ-সূত্ৰ যেন আছিল। লাট চাহাবকে আদি কৰি অসম প্ৰবাসী সকলো ইংৰাজে তেওঁক বিশ্বাস আৰু আদৰ কৰিছিল। আন কি, অসমৰ শাসন আৰু সংস্কাৰ সংক্ৰান্ত কথা-

ৰায়বাহাদুৰ ভুবনৰাম দাস

বোৰত ভুবনৰামৰ উপদেশ তেওঁলোকে লৈছিল। এওঁ ইং ১৯০১ চনত ৰায়চাহাব আৰু ১৯০৮ চনত ৰায়বাহাদুৰ খিতাপ চৰকাৰৰ ঘৰৰপৰা পায়। ১৯১২ চনত দিল্লীত বহা দৰবাৰলৈ

ৰায়বাহাদুৰ ভুবনৰাম অসমৰ অন্যতম প্ৰতিনিধি হিচাবে যায়। তাত তেতিয়াৰ বৰলাট লৰ্ড হাৰ্ডিঞ্জে ৰায়বাহাদুৰক মহামান্য সম্রাট আৰু সম্রাজ্ঞীৰ লগত সাক্ষাত কৰাই দিয়ে।

ভুবনৰামে দেশৰ আৰু দহৰ উপকাৰ কৰিবলৈ যথেষ্ট চেষ্টা কৰিছিল। এওঁ গুৱাহাটী মিউনিচিপালিটীৰ ভাইচ-চেয়াৰমেন আৰু তাৰ কিছুদিন পিছত স্বৰ্গীয় মানিকচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ সৈতে পূৰ্ব্ব-বঙ্গ আৰু অসমৰ ব্যৱস্থাপক সভাৰ সদস্য নিৰ্ব্বাচিত হৈছিল। তাতো তেওঁ ৰাইজৰ অভাৱ অভিযোগবোৰৰ পিনে চৰকাৰৰ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰি বক্তৃতা দিছিল। ইয়াৰ উপৰিও গুৱাহাটী কটনকলেজ, সনাতন ধৰ্মসভা, কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতি আদি ৰাজহুৱা অনুষ্ঠানবোৰৰ লগত ঘনিষ্ঠভাৱে জড়িত আছিল।

ৰায়বাহাদুৰে চাকৰি আৰু নিজ ব্যৱসায় বুদ্ধিৰ বলত যথেষ্ট ধন ঘটিছিল। কিন্তু ইয়াৰপৰা তেওঁ আনক সাহায্যকৰা, দেৱালয় নিৰ্মাণ, হস্পাতালৰ উন্নতি আদি ভাল ভাল কাৰ্য্যত টকা খৰচ কৰিছিল। তেওঁ এজন দূৰদৰ্শী লোকো আছিল। নিজৰ বাটসাৰ বলেৰে অৰ্জা ধনৰ অসদ্ব্যৱহাৰ হব বুলি ভাবি তেওঁ সম্পত্তিবোৰ সাময়িক ভাৱে 'উইল' কৰি চৰকাৰৰ তত্ত্বাবধানত থৈ যায়। তেওঁ ইং ১৯১৬ চনত ১২ আগষ্ট তাৰিখে পৰলোকপ্ৰাপ্ত হয়।

দেশহিতৈষী মাণিকচন্দ্ৰ

ইং ১৮৮২ চনৰ ৪ নবেম্বৰ তাৰিখে স্বৰ্গীয় মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা নগাওঁ জিলাৰ খাগৰিজান নামে পুৰণি নগৰ এখনত জন্ম গ্ৰহণ কৰে। এওঁৰ বাপেকৰ নাম ৺হাবিৰাম বৰুৱা। বাপেকে চৰকাৰী কাম কৰিছিল। আৰ্থিক অৱস্থাও ভাল আছিল। মাণিকচন্দ্ৰৰ ছয় বছৰ বয়সত বাপেক বদলি হৈ গুৱাহাটীলৈ আহে আৰু তেওঁ কলেজিয়েট হাইস্কুলত ভৰ্তী হয়। স্কুলত থকাৰপৰাই মাণিকচন্দ্ৰ গহীন আৰু চিন্তাশীল আছিল। সৰুৰেপৰা এওঁ ইতিহাস পঢ়িবলৈ ভাল পাইছিল। বিশেষকৈ স্কুলৰ শিক্ষকে তেওঁক আৰু তেওঁৰ সহপাঠীসকলক বুৰঞ্জী পঢ়ি আন আন দেশৰ অৱস্থা জানিবলৈ উৎসাহ দিছিল। তেতিয়াৰপৰাই তেওঁ স্বদেশানুৰাগী হয়।

যথা সময়ত গুৱাহাটীৰপৰা এন্ট্ৰেঞ্চ পাচ কৰি বৰুৱাই কলিকতাৰ প্ৰেচিডেন্সী কলেজত ভৰ্তী হয় গৈ। ইয়াৰপৰা যাওঁতে তেওঁ নিজ প্ৰতিভাৰ বলত জলপানী পাইছিল। তেওঁ কলিকতাত থকা সময়ত তেতিয়া ভাৰতৰ গৱৰ্ণৰ-জেনেৰেল লৰ্ড নৰ্থব্ৰুক কলিকতালৈ আহে। তাত তেওঁৰ অসমীয়া ছাত্ৰ বন্ধুসকলৰ সৈতে পৰামৰ্শ কৰি অসমীয়া ছাত্ৰৰ তৰফৰ

পৰা গবৰ্ণৰ জেনেৰেল বাহাদুৰক এখন অভিনন্দন পত্ৰ দিয়া হয়। এই কামত বৰুৱা দেৱে যি একানপতীয়া ভাবে কাম কৰিছিল, সেইটো সঁচাকৈয়ে শলাগিবলগীয়া। এই অভিনন্দন পত্ৰত লৰ্ড নৰ্থব্ৰুকক অসমলৈ আহিবলৈ অনুৰোধ কৰাও হৈছিল। তাৰ ফলত গবৰ্ণৰ-জেনেৰেল অসমলৈ আহে। ৰাজ-প্ৰতিনিধিক যথাযোগ্য সন্মান দেখুৱাবৰ কাৰণে বৰুৱাই টকা-পইচা সংগ্ৰহ কৰে আৰু গুৱাহাটী শুক্লেশ্বৰ ঘাটত 'নৰ্থব্ৰুক গেট' নামেৰে এটা তোৰণ নিৰ্মাণ কৰে। সেই তোৰণ এতিয়াও আছে।

বৰুৱাৰ স্বাস্থ্য সন্তোষজনক নাছিল। কলিকতাৰ হাৱা-পানীয়ে বৰুৱাই স্বাস্থ্যৰ বেছি ক্ষতিহে কৰিছিল। সেই কাৰণে বৰুৱাই ১৮৭২ চনত কলিকতা ত্যাগ কৰি পাটনালৈ যায়। ইয়াত তেওঁ বাঁকিপুৰ কলেজত ভৰ্তী হয়। কিন্তু ইয়াত বেছিদিন থাকিবলৈ নৌ পাওঁতেই পিতাকৰ টান নৰীয়াৰ খবৰ পাই ঘৰলৈ আহে। তাৰ পিচত তেওঁ আৰু পাটনালৈ নগল। ইমানতে তেওঁৰ শিক্ষাৰে ওৰ পৰে। বৰুৱাৰ শিক্ষা সম্পূৰ্ণ নহলেও, দুবছৰ পিছত চৰকাৰৰপৰা তেওঁক মনচুপৰ পদ যচা হয়। কিন্তু তেওঁ সেই পদ গ্ৰহণ নকৰিলে। নিজৰ জীৱিকা নিৰ্বাহ কৰিবৰ নিমিত্তে তেওঁ এটা জাহাজ কোম্পানীৰ এচিটেণ্ট এজেণ্টৰ কামত সোমায়। কিন্তু ইয়াতো বৰুৱাৰ মন নবহিল। সেই কাৰণে এজন চাহাবৰ লগ লাগি এখন চাহ-বাগিছা খোলে। ইয়াতেই তেওঁ চাহ ব্যৱসায় কি আৰু তাক

কি ভাবে কৰিলে উন্নতি হয় তাক শিকে। কিছুদিন পিছত স্বৰ্গীয় আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ লগত লগলাগি স্বাধীন ভাবে ফুকন বৰুৱা ব্ৰাদাৰ্চ নামে এটা কোম্পানী খোলে। কিন্তু ভাগ্যৰ বিপৰ্য্যয় যে ব্যৱসায়ত মূৰ ডাঙি উঠিবলৈ নোপাওঁতেই তেওঁৰ বন্ধু ঢেকিয়াল ফুকন আৰু নিজৰ ককায়েক ৺ফটীকচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ মৃত্যু হয়। এইবোৰ কাৰণতেই মানিক চন্দ্ৰই ব্যৱসায়ত বহুত টকা লোকচান ভৰে।

মানিকচন্দ্ৰই অসমৰ কাৰণে যিখিনি সংগঠনমূলক কাম কৰি থৈ গৈছে, সি অসমৰ বহুত অভাৱ পুৰণ কৰি গৈছে। গুৱাহাটীত স্থাপিত অসমৰ প্ৰথম শ্ৰেণীৰ যি 'কৰ্জ্জন হল' আছে, সিও বৰুৱাৰ চেষ্টা আৰু দুৰদৰ্শিতাৰ ফলত হৈছিল। ১৯০০ চনত ভাৰতৰ গৱৰ্ণৰ-জেনেৰেল লৰ্ড কৰ্জন অসমলৈ আহে। তেওঁক আদৰিবলৈ বৰুৱা প্ৰমুখ্যে নেতাসকলে প্ৰায় চৌধ্য-পোন্ধৰ হাজাৰ টকা তুলিছিল। এই টকাৰ বেছি ভাগ অপব্যয় নকৰি অসমৰ এটা ৰাজহুৱা অনুষ্ঠান খুলিবৰ উদ্দেশ্যে 'কৰ্জন হল' খোলা হয়।

কটনকলেজ প্ৰতিষ্ঠাতাসকলৰ ভিতৰত মানিকবৰুৱাৰ চেষ্টা অদ্বিতীয়। অসমত উচ্চ শিক্ষাৰ কাৰণে এখন স্বকীয়া কলেজ নথকাত বহুত অসমীয়া লৰাই কলিকতালৈ গৈ পঢ়িবলৈ সমৰ্থ নহৈছিল। এই অভাৱ দূৰ কৰিবলৈ বৰুৱাদেৱে তেওঁ বন্ধু কেইজন মানৰ সৈতে তেতিয়াৰ অসমৰ চাফকমিচনাৰ চাৰ হেনৰী কটন চাহাবৰ ওচৰলৈ যায়। অৱশ্যে এই বিষয়ে আন

কেইজনলোকে বিৰোধীতা কৰিছিল। কিন্তু বৰুৱাৰ যুক্তি আৰু কলেজ এখনৰ আৱশ্যকতা বুজি কটন চাহাবে বৰুৱাৰ প্ৰস্তাৱ সমৰ্থন কৰিছিল আৰু তাৰ ফলতেই কলেজ প্ৰতিষ্ঠা হয়।

অসমৰ একমাত্ৰ আইন শিক্ষাৰ অনুষ্ঠান আৰ্ল ল কলেজ স্থাপন কৰোতেও বৰুৱাই কম চেষ্টা কৰা নাছিল। অসমৰ পিছৰ চীফকমিচনাৰ আৰ্চডেল আৰ্লক খাটি-মেলি আইন কলেজখন বহুৱায়। বৰুৱাদেৱে যে অসমৰ শিক্ষা বিস্তাৰ আৰু শিক্ষাৰ অভাৱ অভিযোগবোৰৰ কাৰণে সম্পূৰ্ণ সজাগ আছিল, এইবোৰ অনুষ্ঠানে তাৰ প্ৰমান দিয়ে।

বৰুৱাদেৱে অসমৰ সৰ্বাঙ্গীন উন্নতিৰ কাৰণে যথেষ্ঠ চেষ্টা কৰিছিল। অসমত ৰাজনৈতিক অনুষ্ঠান হিচাবে 'অসম এচো-চিয়েন' খনেই প্ৰথম বুলি কব পাৰি। এই অনুষ্ঠানৰ লগত আমাৰ দেশৰ স্বদেশানুৰাগীলোকসকলৰ নাম জড়িত। আৰু ইয়াৰ জৰীয়েতেই আমাৰ স্বকীয়া সমস্যাবোৰ যেনে কানি ৰৰবিহৰ প্ৰচলন প্ৰতিৰোধ কৰা, মেলেৰীয়া ক'লাজ্বৰ আদি বেমাৰৰ প্ৰতিকাৰৰ কাৰণে যথেষ্ঠ চেষ্টা কৰা হৈছিল। আমাৰ বৰুৱাদেৱেই এই এচোচিয়েচনৰ সম্পাদক পদৰ দায়িত্বলৈ নিজৰ ভগ্নস্বাস্থ্য সত্ত্বেও দেশৰ উপকাৰ কৰিছিল।

বৰুৱাই দেশৰ যেনেকৈ মঙ্গল চিন্তিছিল সেইদৰে চৰকাৰৰ ওচৰতো ভালে থাকি তেওঁলোকৰপৰা কাম আদায় কৰি লৈছিল। সেইকাৰণে তেওঁক দুবাৰো চৰকাৰে 'ৰায়বাহাদুৰ' খিতাপ

যাচিছিল : কিন্তু এই খিতাপ লৈ দেশৰ উপকাৰ কৰাত ব্যাঘাত হব বুলি ভাবি তাক গ্ৰহণ নকৰিছিল। বৰুৱাই ১৮৯০ চনত কংগ্ৰেচৰ অধিবেশনত উপস্থিত থাকি, ভাৰতৰ ভিন্ ভিন্ প্ৰতিনিধিসকলৰ আগত অসমৰ কথাবোৰ বুজাই কৈছিল।

১৯০৮ চনত অসম উপত্যকাৰ হৈ পূৰ্ব-বঙ্গ আৰু অসম কাউন্সিলৰ সভ্য হৈ অসমৰ ভিন ভিন সমস্যাবোৰৰ কথা উল্লেখ কৰি তাৰ প্ৰতি চৰকাৰৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিছিল। ১৯১০ চনত বৰুৱাই পুনৰ এই কাউন্সিলৰ সভ্যপদ পায়।

১৯১৫ চনৰ ৭ চেপ্তেম্বৰ দীঘলীয়া জ্বৰত বৰুৱাই গুৱাহাটীৰ নিজ ঘৰত স্বৰ্গী হয়।

—শেষ—